

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET U ZAGREBU
ODSJEK ZA POVIJEST UMJETNOSTI

Petra Koranić

DIPLOMSKI RAD

**PRENAMJENA VARAŽDINSKIH PALAČA HERCZER I SERMAGE U
MUZEJSKE NAMJENE**

Mentor: dr.sc. Marko Špikić, izv. prof.

Komentor: dr. sc. Dubravka Botica, izv. prof.

Zagreb, studeni 2015.

Prenamjena varaždinskih baroknih palača Herczer i Sermage u muzejske namjene

Petra Koranić

SAŽETAK

Rad je podijeljen na osam poglavlja. Prva dva poglavlja donose relevantne informacije o razvoju grada Varaždina te o razvoju i gradnji profane arhitekture na području sjeverozapadne Hrvatske u doba baroka kako bi se dobio širi kontekst za razvoj daljnjih tema. Treće poglavlje bavi se gradnjom i važnosti varaždinskih palača baroknog razdoblja te donosi informacije i opis palača Herczer i Sermage. Četvrto poglavlje govori o glavnim stilskim obilježjima palača baroknog razdoblja na temelju dvije opisane palače. Peto poglavlje donosi informacije o palačama nakon napuštanja izvorne funkcije sve do njihove prenamjene te raspravlja o smještaju gradskih muzeja i galerija u već postojeće građevine kao što je bio slučaj s navedenim palačama. Šesto poglavlje govori o izvedenim konzervatorsko-restauratorskim radovima na palačama, dok sedmo poglavlje razmatra današnje stanje i namjenu te valorizaciju palača. Posljednje poglavlje govori o prijedlogu za buduću intervenciju u dvorištu palače Sermage.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Rad sadrži 63 stranice i 45 reprodukcija. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: barok, Varaždin, palača, Herczer, Sermage, muzej

Mentor: dr. sc. Marko Špikić, izv. prof., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Komentor: dr. sc. Dubravka Botica, izv. prof., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ocjenjivači: dr. sc. Franko Ćorić docent, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

dr. sc. Dubravka Botica, izv. prof., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

dr. sc. Marko Špikić, izv. prof., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Datum prijave rada: _____

Datum predaje rada: _____

Datum obrane rada: _____

Ocjena: _____

Sadržaj

Uvod.....	1
1. Razvoj Varaždina u doba baroka.....	4
2. Profana arhitektura sjeverozapadne Hrvatske u doba baroka.....	6
2.1. Pojam palače.....	7
2.2. Gradnja palača.....	7
3. Varaždinske palače baroknog razdoblja.....	9
3.1. Gradnja i razvitak palača.....	9
3.2. Važnost palača u staroj baroknoj jezgri.....	10
3.3. Palača Herczer.....	11
3.3.1. Vlasnici.....	11
3.3.2. Opis i analiza.....	12
3.4. Palača Sermage.....	17
3.4.1. Vlasnici.....	18
3.4.2. Opis i analiza.....	18
4. Stilska obilježja palača baroknog razdoblja.....	23
5. Prekid korištenja.....	24
5.1. Palače od napuštanja izvorne funkcije do prenamjene.....	24
5.2. Smještanje gradskih muzeja i galerija u već postojeće građevine.....	25
6. Konzervatorsko-restauratorski radovi na palačama.....	28
6.1. Palača Herczer.....	28
6.2. Palača Sermage.....	31
7. Današnje stanje.....	38
7.1. Palača Herczer.....	38
7.2. Palača Sermage.....	42
7.3. Današnja namjena palača.....	46
7.3.1. Muzejska namjena.....	46
7.3.2. Ostale kulturne manifestacije.....	49
7.3.3. Ostale namjene.....	50
7.4. Valorizacija.....	50
8. Prijedlog za buduće intervencije palače Sermage.....	52
Zaključak.....	54
Popis ilustracija.....	56
Izvori i literatura.....	59

Uvod

Grad Varaždin (sl. 1) zauzima važno mjesto u povijesti Hrvatske još od prvog spomena grada 1181. godine u buli kralja Bele III. Od tada pa sve do današnjeg dana grad se razvija u svim područjima (političkim, ekonomskim, kulturnim, obrazovnim, itd.) te je stoga i danas važan grad sjeverozapadne Hrvatske. No, čak i u srednjoeuropskom kontekstu grad Varaždin konkurira većim središtima poput Beča i Graza skladom povijesnih dijelova gradske jezgre i urbanih dijelova koji su se razvili oko jezgre. Duga povijest grada može se iščitati iz brojnih građevina unutar gradske jezgre, počevši sa Starim Gradom te nadalje šetnjom ulicama gdje priču o najvažnijem razdoblju za grad pričaju varaždinske palače. Naime, svoj najveći razvoj i procvat grad Varaždin doživio je upravo u doba baroka kada je neko vrijeme bio čak i glavni grad Hrvatske te bi možda i danas ostao glavnim gradom da nije bilo velikog požara 1776. godine. Vrijeme u kojem su glavni politički dužnosnici te važni plemići i obrtnici boravili u gradu vidljivo je kroz gradnju navedenih palača koje su i danas ostale važan podsjetnik tog razdoblja.

Sl. 1 Grad Varaždin, zračni snimak

Dvije varaždinske palače koje su tema ovog rada, Herczer i Sermage, imaju mnogo sličnosti, ali isto tako i razlika. Iako građene u doba baroka, građene su u različitim razdobljima, čak i tijekom raznih stoljeća, što je vidljivo u određenim stilskim obilježjima. Međutim, ono što ih danas povezuje je zajednička namjena kao muzejski prostor. Nadalje,

ukoliko ih sagledamo s konzervatorskog stajališta, obje palače doživjele su opsežne konzervatorsko-restauratorske radove najviše u jednoj obnovi. Međutim, te obnove dogodile su se u različito vrijeme, u razmaku od preko dvadeset godina.

Zanimljivost u prezentaciji ove dvije palače donose upravo obnove u svrhu adaptacije u muzejske namjene kod kojih možemo vidjeti vrlo različit pristup u dva različita razdoblja. Dok se, s jedne strane, adaptacija i obnova palače Sermage koncentrirala na adaptaciju već postojećeg prostora bez velikog zadiranja u sam vanjski izgled palače, adaptacija palače Herczer u prostor palače donosi i svojevrsnu interpolaciju unutar zidova palače uslijed nedostatka prostora. Međutim, navedena interpolacija ne zadire u vanjsku prezentaciju izgleda palače.

Uslijed obnova javile su se određeni problemi i kontroverze vezane uz obje palače. Problem vlage izvornog podruma prisutan je kod obje palače te se do danas nije našlo trajno rješenje kako bi ti prostori imali trajnu namjenu. Kod palače Sermage javile su se kritike na način prezentacije glavnog pročelja palače, dok se kod palače Herczer radilo o problemu promjene namjene jednog dijela prizemlja koji je Grad Varaždin, bez prethodne konzultacije, dao u najam kao ugostiteljski prostor.

Okosnicu ovog rada čine dvije tematske jedinice. Prva se bavi poviješću palača Herczer i Sermage, njihovoj gradnji, izvornoj namjeni i vlasnicima kroz povijest te opisu i analizi izgleda tlocrta i pročelja koje daju uvid u izgled palača u doba baroka. Početna dva poglavlja su uvodnog karaktera te donose bitne informacije koje nas uvode u temu dviju varaždinskih palača. Prvo poglavlje bavi se razvojem grada Varaždina u doba u kojem su sagrađene obje palače, dok se drugo bavi profanom arhitekturom sjeverozapadne Hrvatske u isto vrijeme s posebnim naglaskom na gradnji palača. Druga tematska jedinica bavi se razdobljem nakon prestanka izvorne namjene pa sve do danas te je podijeljena na četiri poglavlja. Početno poglavlje sadrži informacije o događajima u palači od prestanka izvorne namjene pa sve do nove muzejske namjene, te se bavi fenomenom smještaja gradskih muzeja i galerija u određenom razdoblju u već postojeće građevine, u što se uklapaju i palače koje su tema ovog rada. Drugo poglavlje donosi pregled konzervatorsko-restauratorskih radova na palačama, s naglaskom na glavnim radovima adaptacije palača u muzejske svrhe te obnovom izvornog izgleda. Treće poglavlje bavi se današnjim stanjem i valorizacijom te donosi pregled svih namjena koje palače imaju, s naglaskom na muzejsku namjenu. Posljednje poglavlje donosi

zanimljiv idejni projekt kojim se razmišlja o daljnjim intervencijama i proširenju muzejske i kulturne namjene palače Sermage.

Zahvaljujem svojim mentorima dr. sc. Marku Špikiću i dr. sc. Dubravki Botici na uputama i savjetima te na tome što su mi izašli u susret najviše što su mogli s obzirom na nastalu situaciju. Nadalje, zahvaljujem se konzervatorici Karmen Jakopović Berović iz Konzervatorskog odjela u Varaždinu te djelatnicima Hrvatskog restauratorskog zavoda Saši Tkalecu i voditeljici arhiva Vesni Bujan na pomoći i ustupanju dokumentacije i fotografija neophodnih za pisanje ovog diplomskog rada. Isto tako, zahvaljujem muzejskim savjetnicama Gradskog muzeja Varaždin Mirjani Dučakijević, Spomenki Težak i Antici Bregović na nesebičnoj pomoći i vodstvu kroz palače te ustupanju dokumenata i fotografija te svima ostalima koji su na bilo koji način pomogli u izradi ovog rada.

1. Razvoj Varaždina u doba baroka

S obzirom na činjenicu da krajem 16. i naročito početkom 17. stoljeća varaždinska tvrđava gubi na strateškoj važnosti u obrani protiv Turaka, grad Varaždin se u 17. stoljeću može razvijati u granicama svojih socijalno-ekonomskih, društvenih i kulturnih mogućnosti. Primarno se grad razvija kao trgovačko središte. U tom razdoblju se nakon uspješne obrane od Turaka obnavljaju i popravljaju varaždinska utvrđenja. Također se javlja i protureformacijska djelatnost isusovaca, koja će se manifestirati na raznim poljima (vjerskom, urbanističkom, arhitektonskom, umjetničkom i obrazovnom). Već 1634. godine isusovci osnivaju gimnaziju te grade objekte za gimnaziju, samostan i crkvu sv. Marije koja predstavlja jednu od najvrjednijih i najskladnijih sakralnih građevina ranobaroknog razdoblja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Uz česte požare u Varaždinu (najveći 1648. i 1665. godine) zbog kojih je sačuvano malo autentičnih zgrada iz 17. stoljeća javlja se i kuga oko 1679. godine. Osim isusovaca u Varaždinu u 17. stoljeću djeluju i franjevci obnovivši svoj samostan i crkvu koji su izgorjeli u požaru 1582. godine. Turci su opet zaprijetili Varaždinu 1683. godine, ali je i ta opasnost u potpunosti završila 1699. godine mirom u Srijemskim Karlovcima.¹

Najveći razvoj i procvat Varaždin doživljava u 18. stoljeću (sl. 2). Katolička obnova nastavlja se u djelovanju i gradnji kapucina i uršulinki. Do sredine 18. stoljeća razvoj grada omogućavali su obrtnici i trgovci, no tada razvitak grada pada u druge ruke. Varaždin je bio središte generalata, a i sve češće se održavaju sabori u Varaždinu stoga je pojačan dolazak plemstva koje potiskuje obrtnike i trgovce. Nadalje, razlog dolaska plemstva u grad su i sve češće bune kmetova na feudalnim posjedima.² Godine 1756. postaje sjedište bana Franje Nadasdyja, a nešto kasnije i sjedište Hrvatskog namjesničkog vijeća, postajući time prijestolnicom Trojedne kraljevine. Tako je od tihog obrtničko-trgovačkog grada postao politički, privredni, ekonomski, društveni i kulturni centar Trojedne kraljevine sve do 1776. godine kada zbog katastrofalnog požara ban i vijeće seli u Zagreb.³ Glavni nosioci društvenih, kulturnih, građevinskih, ekonomskih i političkih promjena u gradu postaju plemstvo, vlastela i vladini činovnici. Građevinske promjene najviše se očituju u gradnji mnogih plemićkih palača. Varaždin nisu ni u 18. stoljeću zaobišli naleti kuge (1709. i 1712. godine) te požari od kojih su najveći bili 1748. i 1776. godine. Upravo je ovaj potonji bio glavna prekretnica u razvoju grada jer premještanjem bana i vijeća Varaždin prestaje biti glavni grad Trojedne kraljevine. Odlazi također i dio vlastela i plemstva pa razvoj grada opet pada u ruke obrtnika i

---

¹ Lentić Kugli, 1977.: 35-45.

² Lentić Kugli, 1977.: 49-50.

³ Lentić Kugli, 1973.a: 7.

trgovaca koji su u vrlo kratkom razdoblju uspjeli obnoviti grad i sagraditi i nekoliko novih palača.⁴

Sl. 2 Veduta Varaždina iz 1780. godine

Završit ćemo uvod riječima Gjüre Szabe, koji je na vrlo dobar način zaključio kakvi su građani Varaždina bili i što su sve uspjeli u razdoblju 17. i 18. stoljeća s obzirom na to što su sve prošli:

„Razmatrajući rad Varaždina u teškim vremenima 17., pa i 18. stoljeća, moramo priznati, da je upravo začudna ta snaga, kojom su u nevolji smogli volju i sredstva za takove velike i male gradjevine: upravo se čini, kao da je svaka nesreća, naročito užasni požari, podavala Varaždincima novu snagu za rad.“⁵

---

⁴ Lentić Kugli, 1977.: 52-60.

⁵ Szabo, 1940: 147.

2. Profana arhitektura sjeverozapadne Hrvatske u doba baroka

Na području sjeverozapadne Hrvatske se u doba baroka, uz razvitak sakralne arhitekture, razvija i gradnja profane arhitekture. S obzirom na strukturu tadašnjeg društva na tom području, javlja se potreba da se grade „mnogobrojni dvorci i kurije s parkovima, župne kurije, građanske kuće, plemićke palače, samostani, pa zgrade vojnog i javnog značaja, a još uvijek su se gradile i velike fortifikacije i podizali čitavi novi gradovi, te komunalni objekti.“⁶ Anđela Horvat dijeli navedenu arhitekturu u pet različitih grupa: 1) stambena arhitektura; 2) javne i komunalne zgrade; 3) objekti povezani s komunikacijama; 4) obrambeni objekti i 5) urbanistički zahvati.⁷

Kada pričamo o arhitekturi sjeverozapadne Hrvatske, nužno je spomenuti i srednjoeuropske utjecaje. Hrvatska je kao dio Habsburške Monarhije najviše bila pod utjecajem Austrije, posebno štajerske regije. Dolazilo je do ispreplitanja utjecaja i stilova, a graditeljske radionice i arhitekti djelovali su na čitavom srednjoeuropskom prostoru.⁸ Stilovi gradnje carskih te napose i gradskih plemićkih palača razvija se u Beču kroz 17. i 18. stoljeće, na čelu s arhitektima Fischerom von Erlachom (npr. palača Batthyany-Schönborn) i J. L. von Hildebrandtom (npr. palača Daun-Kinsky). Razvija se barokno oblikovanje pročelja rizalitima, rustikom, raščlambom pilastrima, naglašenim plasticitetom, bogato ukrašenim portalom, balkonom iznad portala, itd. Već sredinom 18. stoljeća oblikovanje pročelja poprima smirenije klasicističke oblike.⁹

Za gradnju palača na području kontinentalne Hrvatske posebno je bitan utjecaj graditeljskih radionica u Grazu koje će imati važan utjecaj na razvoj radionica i arhitekture manjih gradova i južnijih dijelova Monarhije, posebice od Donje Štajerske pa do Hrvatske. Razvoju gradnje baroknih gradskih palača u Grazu posebice doprinose obitelj Stengg te Joseph Hueber. Hueber se oslanja na utjecaj Hildebrandta i Johanna Stengga. Osnovni koncept raščlambe pročelja je raščlamba na prozorske osi, s rustikom u prizemlju, vertikalnim i horizontalnim trakama, sitnom plastikom, raščlamba pilastrima, itd. U Grazu prevladava dekorativna shema izvedbe pročelja, za razliku od raščlambe rizalitima i velikim redom koja prevladava kod bečkih palača.¹⁰

---

⁶ Horvat, 1982: 75.

⁷ Isto.

⁸ Puhmajer, 2012: 3.

⁹ Puhmajer, 2012: 16-22.

¹⁰ Puhmajer, 2012: 23-29.

2.1. Pojam palače

Anđela Horvat palače definira kao „stambene zgrade koje se unutar naselja u pojedinim urbanističkim sklopovima odlikuju ne samo svojim razmjerima nego i ambicioznijim oblicima.“¹¹ U već postojećim gradovima one postaju nov, ali i vrijedan, arhitektonski inventar.

2.2. Gradnja palača

Za gradnju gradskih palača u doba baroka važno je spomenuti i plemićke ladanjske dvorce, s obzirom da se mogu naći određene sličnosti kako u gradnji tako i u oblikovanju. Mnogo plemićkih obitelji koje posjeduju dvorce izvan gradova u određeno doba gradi i svoje gradske palače koje zadržavaju određeni način oblikovanja kao i dvorci, no u manjem mjerilu i na način da se uklope u već postojeće dijelove grada. Dvorci su višekrilni (Gornja Bistra, Gornja Stubica, Oroslavje, Zajezda, Brezovica, Lobor, Poznanovec, itd.) ili jednokrili (Gornja Bedekovčina, Donja Bedekovčina, Razvor, Zlatar, itd.). Višekrilni dvorci sastoje se od niza povezanih prostorija na svim etažama te se na dvorišnoj strani najčešće nalazi arkadni hodnik uzduž čitave palače kojim je moguće ući u sve prostorije.

Prije nego što sagledamo privatne palače koje su se gradile na području Hrvatske u doba baroka, važno je spomenuti i nekoliko palača koje nisu bile u privatnom vlasništvu, ali su također doprinijele arhitekturi toga tipa u doba baroka. Anđela Horvat prvu spominje nadbiskupsku palaču koju je dao sagraditi biskup Juraj Branjug 1730. godine. Palača je uklopljena u katedralni kompleks; radi se o dvokatnoj građevini koja se nalazi između dvije renesansne kule, raščlanjenoj velikim redom pilastara koji povezuju gornja dva kata, a s unutarnje strane prema katedrali nalaze se arkadni hodnici.¹² Horvat kao važnost ove palače navodi kako smatra da to nije samo „najreprezentativnija palača Zagreba i Hrvatske iz zrelog baroka, nego, ... zapravo jedna od najvećih, ako ne najveća u čitavoj Jugoslaviji.“¹³ U istoj funkciji važno je i spomenuti biskupsku palaču u Đakovu, jednokatnu građevinu pregrađenu početkom 18. stoljeća s bogato raščlanjenim pročeljem na kojem se izmjenjuju pilastri velikog reda koji povezuju dvije etaže, pilastri između prozora prvog kata te prozorima jednostavno raščlanjena prva etaža.¹⁴ U Osijeku sagrađena je palača za potrebe Zemaljske uprave (danas zgrada rektorata Sveučilišta J. J. Strossmayera), prvotno jednokatna izdužena zgrada s

---

¹¹ Horvat, 1982: 110.

¹² Horvat, 1982: 111.

¹³ Isto.

¹⁴ Horvat, 1982: 112.

unutarnjim dvorištem¹⁵ koja ima na svakom katu po šesnaest prozora između kojih se nalaze pilastri, a kasnije joj je dograđen i drugi kat. U centru pročelja nalazi se barokni portal sa stupovima i atlantima koji nose balkon prvog kata.

Palače privatne namjene gradili su plemići i građani. Plemići sve više ulaze u prostor unutar gradova čime je gradnja palača učestalija. Najveći broj gradskih palača u tom razdoblju gradio se u Varaždinu pa ćemo ih u ovom poglavlju samo ukratko nabrojati i posebno se baviti njima u poglavlju o gradnji varaždinskih baroknih palača koji slijedi.

Gradnja palača se razvija, kako u Varaždinu, tako i u Zagrebu, točnije na zagrebačkom Gradecu. Kako gradovi više nisu u opasnosti u 18. stoljeću, tako se uz gradske zidine gradi niz plemićkih palača. Palače građene na Gradecu odgovaraju ranije spomenutim tipovima palača u tom razdoblju, tako da su im glavne prostorije za boravak, odmor i blagovanje usmjerene prema park-šumi Tuškanac, što ukazuje na to da plemići koji grade te palače i u gradu žele zadržati jedan oblik ladanjskog života.¹⁶ Od značajnijih palača na Gradecu, Anđela Horvat spominje palaču Bužan- Rafaj, izduljenu jednokatnicu koja s dodatna dva krila zatvara dvorište s arkadama, te palaču Rafaj, jednokatna palača koja se odlikuje raščlanjenom fasadom s portalom.¹⁷ Među zagrebačkim palačama najviše se ističe palača Vojković- Oršić- Rauch, koja je građena u stilu marijaterezijanskog doba. Tlocrtno je građena u obliku slova U, s centralnim rizalitom koji nije centriran unutar kojeg se nalazi barokni portal sa stupovima. Zabat rizalita je bogato oblikovan volutama i vazama, okulusom i grbom vlasnika. Palaču je podigao oko 1764. godine Žigmund Vojković koji je stekao titulu grofa, a tek oko 1806. godine je palača u vlasništvu grofa Adama Oršića.¹⁸

Od plemićkih palača iz ostalih gradova, Anđela Horvat još spominje kuću Plemić u Osijeku iz sredine 18. stoljeća, kasnobaroknu kuću obitelji Pejačević u Virovitici i Keglevićevu palaču iz 1775. godine u Krapini.¹⁹

---

¹⁵ Horvat, 1982: 116.

¹⁶ Horvat, 1982: 121.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Horvat, 1982: 118.

3. Varaždinske palače baroknog razdoblja

3.1. Gradnja i razvitak palača

U 16. i 17. stoljeću u Varaždinu samo rijetki feudinci su posjedovali svoje domove, ali i to su bile obične građanske kuće (Draškovići, Vragovići, itd.). Kuća Draškovića je u 18. stoljeću dobila izgled barokne palače baroknim kolonadama u dvorištu te velikom središnjom dvoranom na prvom katu.²⁰ Jedina palača u pravom smislu te riječi bila je palača Prassinsky (Sermage), sagrađena krajem 17. stoljeća.²¹ No, ona je doživjela pregradnje u rokoko stilu sredinom 18. stoljeća i to nadogradnjom stubišta u dvorišnom dijelu, stropnim štukaturama u prostorijama prvog kata te novom dekoracijom pročelja medaljonima i balkonom iznad portala.²² Još jedna palača sagrađena je u 17. stoljeću, palača Zakmardi, no ona je bila u funkciji sjemeništa. Ona je važna zbog toga što predstavlja rijedak očuvani primjerak domaće profane arhitekture na prijelazu između kasne gotike i baroka.²³

Plemićkih palača je, kao što se može vidjeti, bilo vrlo malo na području grada do 18. stoljeća. Početkom 18. stoljeća zagrebački Kaptol daje sagraditi jednokatnu uglovnicu koja je jedna od najskladnijih i najljepših baroknih palača u sjevernoj Hrvatskoj.²⁴ Palača zagrebačkog biskupa sagrađena je također početkom 18. stoljeća te je izgledom pročelja sličila palači zagrebačkog Kaptola.²⁵

Sredinom 18. stoljeća zbog razloga navedenih u poglavlju o razvoju Varaždina u doba baroka plemići sve više ulaze unutar grada. U razdoblju od 1750. do 1776. godine palače su sagrađene (ili pregrađene) u rokoko stilu. Monumentalna dvokatna palača županije sagrađena je 1770. godine, no već je nakon požara 1776. godine doživjela svoju prvu (od ukupno četiri) adaptaciju u kojoj dobiva trokutasti zabat na mjestu kasnobaroknog trolisnog zabata. Najskladniji primjer marijaterzijanskoga baroka na području sjeverozapadne Hrvatske je varaždinska jednokatna palača Erdödy-Patačić iz druge polovice 18. stoljeća. Odlikuje se bogato razvedenim i ukrašenim portalom te središnjim i dva bočna rizalita na glavnom pročelju. Dvokatna palača Patačić, sagrađena 1764. godine, spada u najljepše građevine iz doba rokoka u Hrvatskoj sa svojim visokim i skladno izduženim prozorima, bogatom štuko dekoracijom i ugaonim erkerom na konzolama. Na mjestu jednokatne palače Patačić-Puttar

---

²⁰ Lentić Kugli, 2001: 206.

²¹ Lentić Kugli, 1973b: 38.

²² Lentić Kugli, 1973b: 50-51.

²³ Lentić Kugli, 2001: 70-71.

²⁴ Lentić Kugli, 2001: 42.

²⁵ Lentić Kugli, 2001: 50.

nalazile su se tri zgrade, koje su oko 1767. godine spojene u jednu palaču i istodobno doživjele rokoko pregradnju. Palači Keglević, sagrađenoj još u 17. stoljeću, pregrađena su pročelja u rokoko stilu oko 1775. godine.²⁶

Nakon požara 1776. godine dolazi do intenzivnih popravaka stradalih domova, ali i intenzivne gradnje novih monumentalnih palača. U razdoblju od 1776. do 1805. godine gradi se u stilu Louisa XVI. i ranoklasicističkom stilu. Najznačajnije novoizgrađene palače ovog razdoblja su jednokatna palača Herczer iz zadnjeg desetljeća 18. stoljeća koja se odlikuje skladnim volumenom i decentnim arhitektonskim ukrasima, jednokatna malena palača Nitzky iz 1796. godine te jednokatna palača Erdödy-Oršić građena oko 1800. godine.²⁷

3.2. Važnost palača u staroj baroknoj jezgri

Sasvim je jasno da su varaždinske palače važne u sklopu grada kao povijesne urbane cjeline – one gradu daju status važnog arhitektonskog središta Hrvatske u doba baroka. Naročito su važne palače nastale u razdoblju od polovine 18. stoljeća do katastrofalnog požara 1776. godine. U tom razdoblju događa se najveći procvat barokno-rokoko arhitekture u Varaždinu, a najviše i najkvalitetnije se ta arhitektura manifestira u palačama iz tog vremena koje su najviše i proslavile grad i njegovu jezgru.²⁸

Upravo najvrjednije karakteristike palača iz ovog razdoblja – adekvatne dimenzije i prilagođenost palača mjerilu tadašnjeg čovjeka te sklad i nenametljiva dekoracija i raskoš – prenijele su Varaždinu suvremene srednjoeuropske stilske karakteristike baroka i rokoka te naročito marijaterezijanskog baroka, gradu koji je do tada bio tipičan manji obrtničko-trgovački grad. Zbog tih se palača Varaždin smatra jednom od najvrjednijih i najskladnijih baroknih i rokoko urbanističkih cjelina na ovom području.²⁹

I palače Herczer i Sermage, palače koje su tema ovog rada, važne su građevine u sklopu barokne jezgre grada zbog toga jer svojim izgledom i smještajem upotpunjuju vizuru grada kao baroknog središta kontinentalne Hrvatske. Iako nastale u različitim stoljećima, važan su primjer razvoja grada i arhitekture 17. i 18. stoljeća te njihov izgled označava različite karakteristike tih razdoblja. Smještaj palača također ima važnost unutar jezgre grada. Palača Sermage na današnjem Trgu Miljenka Stančića je glavna i najupečatljivija građevina te zauzima gotovo cijeli istočni dio trga, dok na zapadnom dijelu pogled seže prema Starom

---

²⁶ Lentić Kugli, 2001: 106-185.

²⁷ Lentić Kugli, 1973b: 40-41.

²⁸ Lentić Kugli, 1973a: 134.

²⁹ Lentić Kugli, 1973a: 135.

Gradu. Palača Herczer također zauzima važno mjesto na Franjevačkom trgu (smještena na uglu trga prema Uršulinskoj ulici), smještena tik do franjevačkog samostana i crkve sv. Ivana Krstitelja.

3.3. Palača Herczer

Prema Lentić Kugli, palača Herczer predstavlja „jednu od najkvalitetnijih i najvrjednijih kasnobarokno-klasicističkih palača u Varaždinu.“³⁰ Vrijednost i sklad arhitekture tog razdoblja očituje se u harmoniji visine i širine palače, visine etaža te u kvalitetnoj i nenametljivoj obradi i dekoraciji pročelja i portala.³¹

Na položaju današnje palače Herczer u srednjovjekovnom Varaždinu nalazio se ksenohodij.³² Prvi puta se u izvorima javlja 1454. godine.³³

3.3.1. Vlasnici

Prema Wissertu, palaču je dao sagraditi varaždinski poštarić Franjo Herczer koji je 1790. godine postao plemić. Kako bi pokazao svoj novi status, Herczer daje ukrasiti portal svojim plemićkim grbom te se zbog toga gradnja palače morala odvijati u zadnjem desetljeću 18. ili na početku 19. stoljeća.³⁴ Lentić Kugli osporava Wissertovu tvrdnju da je možda građena na početku 19. stoljeća zbog toga jer „ne odgovara ni stilskim, a naročito ne arhivskim podacima.“³⁵ Herczer zapada u dugove i 1805. godine gubi vlasništvo nad palačom koja je na licitaciji 1807. godine prodana varaždinskom krzнару Jakobu Jeliševiću. Te iste godine se useljuje, ali i prema arhivskim podacima žali na vojno ukonačenje u svojoj kući, po čemu možemo zaključiti da nije bio jedini stanar palače, već da je u jednom dijelu palače obitavala i vojska. Nakon njegove smrti 1818. godine palaču nasljeđuje njegov zet Pavel Gergmann, a nakon nakon Gergmanna palača dolazi u vlasništvo njegovog zeta Tome Jeliševića. Jelišević je iznajmljivao jedan stan u palači iznajmljivao profesoru Antonu Rožiću, a prostorije na prvom katu iznajmio je prvoj narodnoj čitaonici na teritoriju današnje Hrvatske „Društvo narodnom“, koja je i formirana u palači Herczer 1837. godine. Čitaonica je na prvom katu palače djelovala do 1875. godine. Nakon Jeliševićeve smrti 1849. godine njegova druga supruga Katarina zapada u dugove te je na dražbi palača prodana Ivanu Nepomuku Petroviću. Nakon Petrovićeve smrti 1904. godine upravljanje palačom preuzima Stipendijalna zaklada koju je on sam formirao, a nakon njegove smrti predstavlja ju izvršitelj njegove oporuke Ivan

---

³⁰ Lentić Kugli, 1973b: 51.

³¹ Isto.

³² socijalna ustanova koja je brinula za osiromašene starije građanke

³³ Matijaško, 2014: 11.

³⁴ Wissert, 1995: 37.

³⁵ Lentić Kugli, 1973b: 52.

Bily. Zaklada je djelovala do 1946. godine kada je nacionalizirana pa je od tada palača prešla u vlasništvo države.³⁶

Nakon Petrovića u palači više nema vlasnika- stanara nego su se dijelovi palače iznajmljivali privatnim osobama, poslovnim subjektima i udruženjima. Tako je najstariji poslovni subjekt koji je iznajmljivao prostor palače jos za vrijeme Petrovića bila Narodna kavana koja je u palači otvorena 1856. godine. Godine 1906. u palaču useljava i Zanatlijsko i pomoćničko društvo i ostaje do 1917. godine. Kavana je otvorena u palači sve do 1922.

Sl. 3 Fotografija s otvorenja Entomološke zbirke 1954. godine (pretpostavka)

godine kada se u tom prostoru otvara Knjižara i papirnica Srećka Hartmanna, sve do njegove smrti 1944. godine. U prostor knjižare 1951. godine useljava Fotografski atelje Zdravka Srkulja i tamo djeluje do 1958. godine. Na kat palače 1954. godine useljava Entomološka zbirka Franje Košćeca (danas Entomološki odjel Gradskog muzeja Varaždin) (sl.

3). Nakon fotografskog ateljea u tom

prostoru se otvara trgovina *Biciklist* koja se tamo nalazi sve do 1998. godine. U palači svoje prostore su imali i Socijalistički savez radnog naroda Hrvatske, limarsko-vodoinstalaterska radionica, Mjesna zajednica Centar te je posljednji poslovni korisnik bio Klub zastupnika HDZ-a. Privatne osobe koje žive u iznajmljenim stanovima samo ćemo nabrojati: Radoslav Rubido- Zichy, Ana Pichler, doktor Hinko Blau, Vjekoslav Gašparac, Franjo Jurišić, Hermina Hirsch, obitelji Rakinić, Jović i Mlinarić, itd. Gradsko poglavarstvo 1997. godine palaču u potpunosti daje na korištenje Gradskom muzeju Varaždin pa su Entomološkom odjelu pridruženi i Povijesni i Arheološki odjel.³⁷

3.3.2. Opis i analiza

Tlocrt

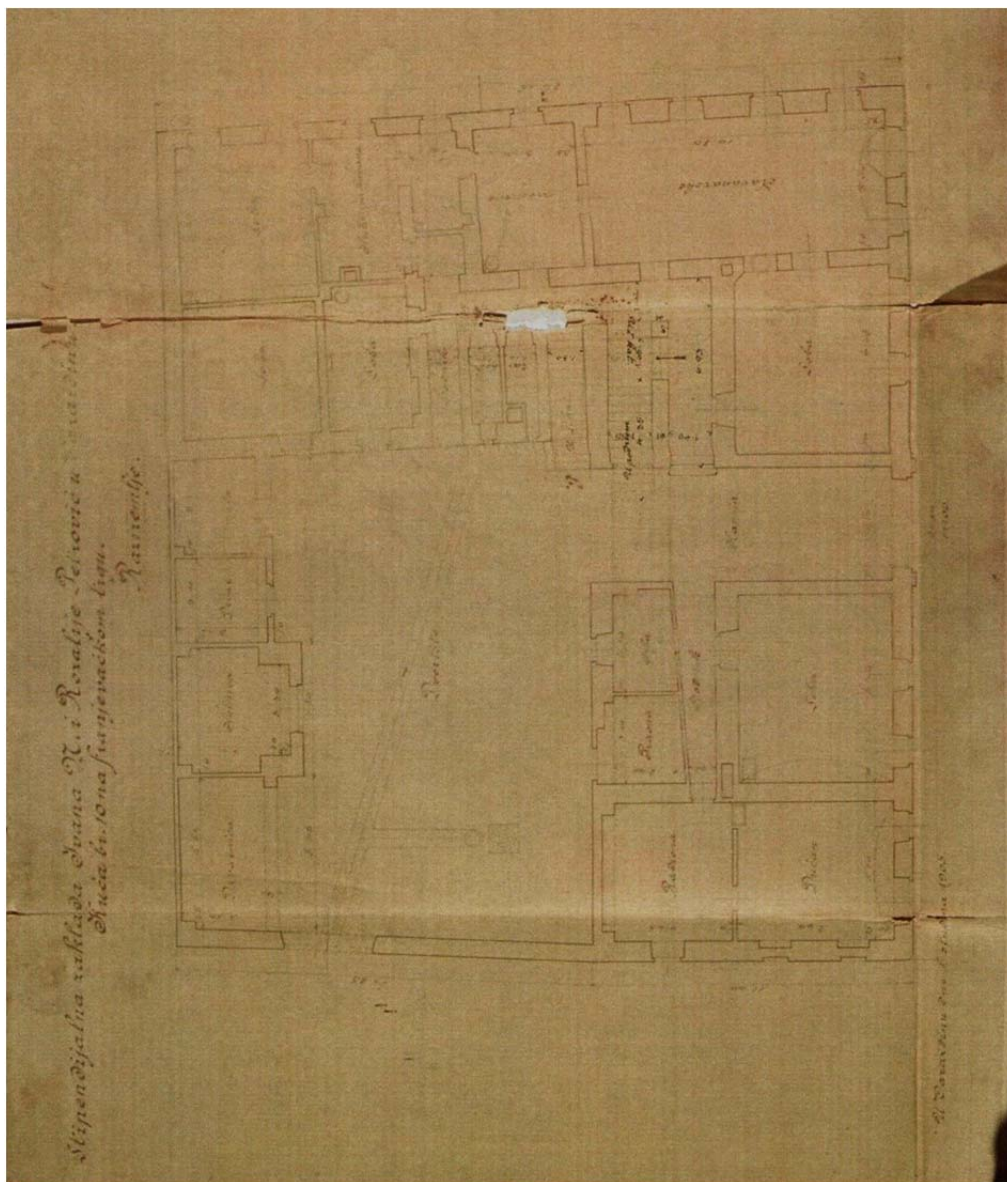
Palača je izgrađena kao dvokrilna uglovnica L-tlocrta na dvije etaže istih visina. Sastoji se od dva krila, južnog (glavnog) i istočnog. Kasnijom prigradnjom gospodarske zgrade na

³⁶ Matijaško, 2014: 15-19.

³⁷ Matijaško, 2014: 20-23.

sjevernom dijelu parcele i zidom s kolnim ulazom na zapadnoj strani dobilo se unutarnje dvorište zatvoreno s dvije strane palačom, jednom stranom gospodarskom zgradom i jednom stranom zidom.

Prizemni dio sastoji se od dva krila – glavnog južnog i istočnog (sl. 4). Prizemlje glavnog južnog krila sastoji se od većih prostorija koje se nižu zapadno (tri prostorije s bačvastim svodovima sa susvodnicama) i istočno (dvije prostorije s bačvastim svodom sa susvodnicama i hodnik s kamenim stubištem) od ulazne veže (također bačvasto svođene sa susvodnicama). Prizemlje istočnog krila sastoji se od središnjeg hodnika, niza manjih prostorija i završava velikom prostorijom s kupolastim svodom podijeljenom stupovima na dva dijela (koja je služila kao konjušnica i spremište za kola).

Sl. 4 Tlocrt prizemlja iz 1905. godine (s već vidljivim pregradnjama uslijed nove namjene)

[illegible]

Sl. 5 Tlocrt kata iz 1905. godine (s već vidljivim pregradnjama uslijed nove namjene)

14

dijelu istočnog krila. Određene prostorije prizemlja i kata također su međusobno povezane vratima. Ukoliko usporedimo način komunikacije unutar palače s drugim dvorcima i palačama iz doba baroka, možemo uvidjeti određene sličnosti. Iako ovdje nije riječ o arkadnom hodniku koji se proteže duž čitave palače s dvorišne strane, dio hodnika, zajedno sa stubištem, jest na dvorišnoj strani, osim središnjeg hodnika u istočnom krilu. Također, na katu palače bio je nadograđen drveni trijem uzduž čitavog dvorišnog pročelja južnog krila (djelomično uklonjen 1937. godine³⁸) koji je doprinosaio takvom tipu komunikacije.

Pročelje

Glavno pročelje (sl. 6) proteže se uzduž ulice te je horizontalno podijeljeno u dvije zone što odgovara dvoetažnoj strukturi palače. Osnovni uzorak pročelja je izmjena prozorskih zona, ne računajući glavni portal te jastučaste istake i lezene na uglovima. Dekoracije u donjoj horizontalnoj zoni mnogo su jednostavnije izvedene, ne računajući glavni portal, dok su dekoracije na prvom katu bogatije. U izvedbi pročelja korištena su dva materijala- kamen (podrumska zona, glavni portal) i žbuka, koja je završno obojana. Prevladavaju tri boje- prirodna boja kamena, bijela i siva. Zid, polja i uklade su obojane bijelo, dok su prozorski okviri, jastučasti istaci, lezene, profilacije i dekorativni motivi obojani sivo. Konzervatorskim istraživanjem je otkriveno kako je izvorna boja žbuke vjerojatno bila zelena, no u projektu rekonstrukcije odlučeno je da se upotrijebi siva boja kojom je vjerojatno obojana palača nakon zelene.³⁹ Vertikalna podjela obje zone se ne podudara u potpunosti, samo su četiri vanjske prozorske osi u istoj ravnini.

---

³⁸ Matijaško, 2014: 14.

³⁹ Matijaško, 2014: 15.

Sl. 6 Pročelje palače Herczer

Donja zona mogla bi se podijeliti na dvije manje zone- zonu podruma (iako se podrum ne proteže čitavom dužinom palače) i zonu prizemlja. U zoni prizemlja u središtu se nalazi kameni portal koji završava u području zone kata te se sa svake strane portala nalaze po četiri pravokutna prozora s jednostavno ukrašenim okvirima. Prizemni dio pročelja ukrašen je rustikom te na uglu jastučastim istakama. Vanjski okvir portala riješen je pomoću gređa kojeg sa svake strane nose po jedan pilastar na visokoj bazi. Pilastri imaju kanelire te kapitele koji ne pripadaju nijednom redu, nego su spoj voluta, balustara i girlanda. Vijenac gređa kojeg nose pilastri je iznad njih dodatno istaknut u prostor, a plići dio iznad portala je izvijen u luk u središnjem dijelu koji prodire u zonu kata. Široka dvokrilna vrata glavnog portala uokvirena su košarastim lukom s naglašenim zaglavnim kamenom kojeg nose pilastri na visokim bazama. Polje između luka i gređa dekorativno je riješeno ukladom s povijenim motivima te se iznad zaglavnog kamena nalazi bogato dekorirani kameni grb obitelji Herczer. Zona podruma označena je upotrebom kamena duž čitavog pročelja. Na zapadnom dijelu zone nalazi se sokl (na tom dijelu nema podruma), dok se na istočnom dijelu nalaze tri svjetlosna okna s rešetkama i kamenim okvirom.

Zona kata sastoji se od jedanaest pravilno raspoređenih prozorskih osi. Zid je raščlanjen plitkom horizontalnom rustikom. Prozori stoje na pravokutnim ukladama koje se nalaze u zoni parapeta, dok su nadstrešnice nad prozorima dodatno dekorirane povijenim elementima u četiri moguća oblika (izvijeni luk, izvijeni trokut, luk s volutama na mjestu zaglavnog kamena te klasični luk) koji se izmjenjuju u ritmu D-D-C-C-B-A-B-C-C-D-D. Prema tlocrtu je

vidljivo da se glavna dvorana ne nalazi u središtu, već je pomaknuta ulijevo, a prozori koji označavaju glavni dvoranu su u ritmu C-C-B-A-B. Na uglu u osi s jastučastim istakama u zoni prizemlja nalaze se jednostavno ukrašene lezene koje nose istaknuti vijenac na koji se nastavljaju oluci te ovdje počinje krovšte. U zoni krovšta nalaze se tri manja krovna prozora.

Pročelje pripada kasnobaroknom stilu s određenim ranoklasicističkim naznakama, što se odlikuje u skladu u visini etaža, s obzirom da se u ranijem razdoblju visina prvog kata razlikuje od visine prizemlja. Na kasnobaroknom portalu vidljivi su karakteristični barokni elementi kao što su volute, girlande, povijeni elementi, no za razliku od ranijih pročelja zrelog baroka, ne izlazi u prostor već je u potpunosti naslonjeno na zid palače. Cjelokupan izgled pročelja odaje harmoniju i smirenost oblika s tek ponekim dinamizmom u vidu povijenih lukova. Određeni dijelovi pročelja vrlo su slični palači zagrebačkog Kaptola koja se nalazi u neposrednoj blizini, ne uključujući podjelu pilastrima u zoni kata te središnji rizalit zaključen zabatom koji se javlja na palači Kaptola.

3.4. Palača Sermage

Prvotan izgled palače bio je karakterističan za barok u drugoj polovici 17. stoljeća. Palača je niska i izdužena, s nižom razinom prizemlja, a višom razinom prvog kata. Na obje etaže su nizovi prozora ukrašeni profiliranim doprozornicima i natprozornicima, a skladan portal nalazi se pomaknut ulijevo od centra pročelja. S dvorišne strane u prizemlju se nalazi otvoreni trijem, a na katu otvorena galerija.⁴⁰

U 18. stoljeću dolazi do adaptacije i pregradnje palače u novom rokoko stilu. Prema Lentić Kugli, to se dogodilo između 1756. i 1759. godine i uključivalo je sljedeće: u dvorišnom dijelu gradi se novo stubište, dvorane prvog kata dobile su štukature na stropovima, a najveće promjene dogodile su se na pročelju gdje su izvedeni medaljoni, iznad portala je izveden balkon od kovanog željeza te je palača obojana jagodasto-ružičastom bojom.⁴¹ Današnji izgled koncentrira se upravo na ovu adaptaciju tako da ćemo se njome više pozabaviti u stilskoj analizi.

Treća adaptacija kompleksa palače dogodila se oko 1808. godine kupnjom obližnje kuće i pregradnjom u klasicističku gospodarsku zgradu koja se nadovezuje na palaču sa sjeverne strane.⁴²

---

⁴⁰ Lentić Kugli, 1973b: 50.

⁴¹ Lentić Kugli, 1973b: 50-51.

⁴² Lentić Kugli, 1973b: 51.

3.4.1. Vlasnici

Palaču je dao sagraditi barun Petar Franjo Prassinsky, vrhovni carinar u Hrvatskoj, nakon što je prodao svoju kuću na glavnom trgu. Lentić Kugli zaključuje da je palača građena oko 1684. godine.⁴³ Wissert navodi kako se 1701. godine ulica u kojoj se nalazi palača spominje kao dom baruna Prassinskog, no od 1751. godine kao vlasnik palače se spominje grof Petar Troyllus Sermage. Kao mogući razlog prijelaza vlasništva Wissert navodi kako je Troyllus oženio kćerku baruna Petra Antuna Prassinskog 1745. godine te je moguće da je tako naslijedio palaču. Troyllus je imenovan grofom 1749. godine. Njegov sin grof Petar Ivan N. Sermage prodaje palaču 1791. godine te tako palača dolazi u vlasništvo obitelji Drašković (kupuje ju udovica Josipa Draškovića).⁴⁴ No, već između 1805. i 1807. godine palača dobiva novog vlasnika, Carolusa Eduardusa Paszthory. On 1808. godine kupuje i obližnju kuću i gradi klasicističku gospodarsku zgradu u sklopu palače. Nakon njegove smrti 1837. godine palača ostaje u vlasništvu njegovih nasljednika.⁴⁵ U posjedu je obitelji Paszthory čak do 1851. godine.⁴⁶ Nakon oslobođenja 1947. godine palača je nacionalizacijom prešla u vlasništvo Gradskog muzeja.⁴⁷

3.4.2. Opis i analiza

Tlocrt

Palača je izgrađena kao dvokrilna građevina L-tlocrta (sl. 7) na dvije etaže nejednake visine. Sastoji se od dva krila, zapadnog (glavnog) i sjevernog. Uz sjeverno krilo u 18. stoljeću prigradnja je gospodarska zgrada. Palača i gospodarska zgrada zajedno sa zidom u nastavku glavnog krila s kolnim ulazom te zidovima na istočnom i južnom dijelu parcele zatvaraju unutarnje dvorište.

---

⁴³ Lentić Kugli, 1973b: 50.

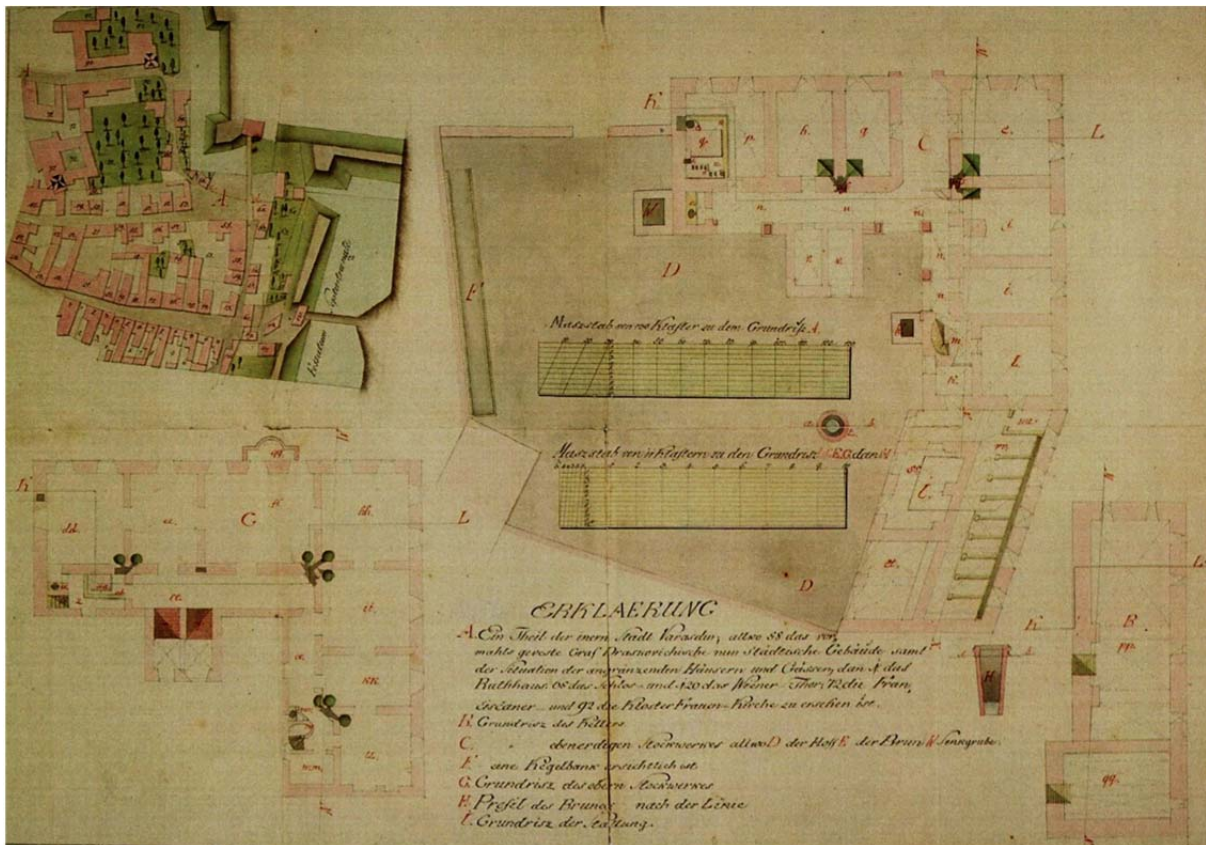
⁴⁴ Wissert, 1995: 42-43.

⁴⁵ Lentić Kugli, 1973b: 51.

⁴⁶ Lentić Kugli, 2001: 189.

⁴⁷ Lentić Kugli, 1973b: 51.

Sl. 7 Nacrta palače nastao između 1807. i 1816. godine

Prizemni dio sastoji se od dva krila – glavnog zapadnog i sjevernog. Prizemlje glavnog zapadnog krila čine prostorije koje se nižu sjeverno (jedna prostorija svođena bačvastim svodom sa susvodnicama) i južno (tri prostorije svođene križno-bačvastim ili bačvastim svodom sa susvodnicama) od ulazne veže (svođene križno-bačvastim svodom). Prizemlje sjevernog krila čine tri prostorije svođene također križno-bačvastim ili bačvastim svodom sa susvodnicama. S dvorišne strane duž čitave palače nalazi se trijem s arkadama iz kojeg se ulazi u sve prostorije, dok same prostorije nisu međusobno povezane. U dnu trijema sjevernog krila smješteno je spiralno stubište koje povezuje sve etaže. Ispod sjevernog krila nalazi se podrum koji se sastoji od tri prostorije svođene križno-bačvastim svodom. U nastavku sjevernog krila proteže se naknadno sagrađena prizemna gospodarska zgrada.

Raspored prostorija prvog kata gotovo je identičan onome u prizemlju, osim dijela iznad ulazne veže gdje se nalazi najveća prostorija, reprezentativna dvorana. Sve prostorije međusobno su povezane, no svaka prostorija također ima vlastiti izlaz na trijem s arkadama na dvorišnoj strani koji se proteže čitavom dužinom palače. Sve prostorije prvog kata svođene su plitkim zrcalnim svodom naknadno ukrašen štukaturama.

Najstarija vertikalna komunikacija odvijala se već spomenutim spiralnim stubištem. Međutim, sredinom 18. stoljeća ispred arkadnog trijema zapadnog krila palače sagrađeno je monumentalnije i reprezentativnije kameno stubište. Stubište je zatvoreno, sastoji se od dva kraka i odmorišta te kamene balustrade s rokoko lanternom. Glavna horizontalna komunikacija na obje etaže odvija se spomenutim hodnikom rastvorenim arkadama s dvorišne strane, što je jedna od karakteristika gradskih palača u doba baroka (npr. palača Erdödy), ali i ladanjskih dvoraca iz tog razdoblja (npr. dvorac Oršić u Gornjoj Stubici, sl. 8). Omogućeno je kretanje iz prostorije u prostoriju na prvom katu, ali i izlazak iz svake prostorije na hodnik. S druge strane, komunikacija u prizemlju moguća je samo kroz hodnik s obzirom da prostorije nisu međusobno povezane. Palaču svrstavamo u razbolje ranog baroka po prostornoj koncepciji te navedenoj horizontalnoj komunikaciji.

Sl. 8 Dvorac Oršić, hodnik s arkadama

Pročelje

Glavno pročelje (sl. 9) proteže se uzduž ulice te je horizontalno podijeljeno na dvije glavne zone što odgovara dvoetažnoj strukturi palače, a zona kata je viša od zone prizemlja. Svaka horizontalna zona dodatno je podijeljena na dvije zone. Raščlamba pročelja provedena je vertikalno (prozorska zona i zona medaljona) i horizontalno (četiri zone podijeljene trakama rustike) ne računajući glavni portal te ugaonu rustiku. Dekoracije u zoni kata su brojnije i bogatije od dekoracija u zoni prizemlja. U izvedbi pročelja korištena su tri materijala – kamen (glavni portal, konzole koje nose balkon, okviri prozora), žbuka i kovano željezo (ograda balkona). Prevladavaju tri boje – crna, bijela i jagodasto-ružičasta boja. Zid je obojan u bijelo; portal, konzole, balkon, ugaona rustika, zona podruma, horizontalne i

vertikalne trake, okviri prozora te okviri medaljona su obojani crno; zona parapeta ispod prozora prvog kata te polja medaljona su obojani jagodasto-ružičastom bojom.

Sl. 9 Pročelje palače Sermage

Donja zona je podijeljena trakama na dvije zone – zonu parapeta i zonu prozora. Glavni portal asimetrično je postavljen lijevo od središta pročelja, s lijeve strane portala nalaze se dvije prozorske osi, dok se desno od portala nalaze četiri prozorske osi. Zona parapeta sastoji se od visoke crne rustike u donjem dijelu i bijelo obojanim zidom u gornjem. Na sjevernoj strani dva svjetlosna okna s rešetkama ukazuju na postojanje podruma u tom dijelu palače. Zona prozora sastoji se od pravokutnih polja medaljona i prozora koji se pravilno izmjenjuju, no polja medaljona nisu jednake površine. Ukupno je osam polja u koje je smješteno devet medaljona istog oblika, no različite širine. Prozori u prizemlju su pravokutni s kamenim okvirom te jednostavno profiliranim natprozornicima. Glavni portal završava u zoni prvog kata. Široka dvokrilna vrata uokvirena su košarastim lukom s naglašenim zaglavnim kamenom kojeg nose polustubovi na visokim bazama. Vanjski okvir portala riješen je lezenama na visokim bazama s naglašenim dvostrukim gređem na kojem se nalaze dvije konzole koje nose kameni balkon. U ravni sa zaglavnim kamenom portala nalazi se predimenzionirana konzola koja također nosi balkon, dok se dodatne dvije manje konzole nalaze između bočnih i središnje konzole. Balkon je konveksno izbočen.

Zona kata sastoji se od zone parapeta i zone prozora koje su odijeljene horizontalnom trakom. Zona parapeta podijeljena je na petnaest polja od kojih je sedam polja parapeta ispod prozora, dok se u preostalih osam polja nalazi ukupno devet medaljona istog oblika, ali različite širine, ovisno o širini polja. Zona prozora sastoji se od osam pravokutnih prozora te

devet polja s medaljonima. Prozori prvog kata viši su od prozora prizemlja, no okviri i natprozornici identičnog su izgleda.

Iznad najdonje zone prizemlja na svakom uglu pročelja nalaze se rustikalni kvadri koji se protežu do kraja zone prvog kata te nose istaknuti vijenac na koji se nastavljaju oluci i kroviste.

Sjeverno pročelje palače slijedi identičnu raščlambu prozorskom zonom i zonom medaljona, dok je dvorišno pročelje rastvoreno arkadama, a zidovi su obojani bijelo.

Iako je prostorna koncepcija palače ranobarokna, finalni izgled pročelja palača je dobila sredinom 18. stoljeća i time pripada rokoko stilu. Izvorni ranobarokni izgled pročelja vidljiv je u izvedbi portala. Ukoliko usporedimo pročelje palače s drugim ostvarenjima rokoko izvan Hrvatske, možemo zaključiti kako se radi o smirenijem obliku stila. Stil se najviše očituje u izgledu balkona na konzolama te medaljonima u tri različita oblika koji se ponavljaju u tri horizontalne zone. Način izmjene prozorskih osi i polja s medaljonima daje pročelju ritmičnost i razigranost te je na taj način površina pročelja popunjena. Ovakav način raščlambe pročelja iz toga doba jedinstven je ne samo za Varaždin, već i za šire područje Hrvatske.

4. Stilska obilježja palača baroknog razdoblja

Na temelju opisane dvije palače možemo dobiti vrlo dobar dojam o nekim karakterističnim stilskim obilježjima od kraja 17. pa sve do kraja 18. stoljeća, odnosno od karakteristika baroka, preko elemenata rokoka i kasnog baroka i na kraju sve do elemenata klasicizma.

Tipološki gledano, obje palače, iako građene u različitom stoljeću, građene su u obliku slova L, a ostatak parcele je zatvoren zidom ili gospodarskom zgradom tako da se unutar parcele nalazi zatvoreno dvorište. Jedna navedena palača ima hodnik duž čitave palače s dvorišne strane te skoro sve prostorije imaju izlaz na taj hodnik, dok druga palača ima širi hodnik povezan s vežom u kojem se nalazi kameno stubište te centralni hodnik u bočnom krilu. U prostoru hodnika nalazi se i kameno stubište koje vodi na kat. Spomenute palače su jednokatnice te se na taj način vertikalno ne ističu u vizuri grada (visine su kao i ostale gradske kuće); svoju veličinu i važnost u odnosu na druge građevine najčešće pokazuju izduženim i bogato raščlanjenim pročeljima na uličnoj strani. Palače su sagrađene kao dio uličnog niza tako da jedino pročeljima mogu odskakati od ostalih kuća koje ih okružuju.

Glavnina stilskih obilježja baroka kod palača, uz njihov tlocrtni oblik, nalazi se na pročeljima. Pročelja su izdužena, horizontalno podijeljena u dvije zone (koje odgovaraju etažama), raščlanjena prozorima i ulaznim portalom. Zona prizemlja je jednostavnije ukrašena, dok je zona kata bogatija. Okviri prozora gornjih katova su istaknuti i ukrašeni baroknim oblicima. Ulazni dio je posebno naglašen bogato ukrašenim kamenim portalom sa stupovima, pilastrima, medaljonima, itd. Portali se nalaze u središtu pročelja ili pomaknuti ulijevo. S obzirom da se radi o palačama plemićkih obitelji, na jednoj palači nalazi se grb obitelji kao dio glavnog portala iznad ulaza. Pročelja navedenih dviju palača smještaju palače u dva različita razdoblja – glavna raščlamba čitavog pročelja riješena je rokoko medaljonima koji su brojniji u zoni kata na jednoj palači, dok na drugoj palači prevladavaju smirenije kasnobarokne dekoracije koje se naziru tek u okvirima prozora prvog kata. Visine etaža također odgovaraju različitim razdobljima – dok je na starijoj palači vidljivo da je zona kata viša od zone prizemlja, na drugoj palači visina obje etaže je jednaka (iako su prozori u zoni kata nešto izduženiji).

5. Prekid korištenja

5.1. Palače od napuštanja izvorne funkcije do prenamjene

Kao što smo mogli vidjeti kada smo se bavili vlasnicima i stanarima palače Herczer, ona zapravo napušta svoju izvornu funkciju kao plemićke palače za stanovanje obitelji Herczer već kod prve prodaje na dražbi krznaru Jakobu Jeliševiću. Ona jest zadržala svoju funkciju stanovanja, no više nije bila riječ o plemićkoj obitelji. Štoviše, nisu ni sami stanovali u njoj nego je u to vrijeme (činjenicom da je u dijelu palače obitavala vojska) već počela raspodijela palače u dijelove koje će kasnije postati odvojeni stanovi i poslovni prostori koji će se iznajmljivati sve do 1997. godine. Dakle, kod ove palače ne možemo pričati o potpunom prekidu korištenja zbog toga što je od gradnje pa sve do prenamjene u muzej bila u upotrebi, no u različitim funkcijama (stambena i poslovna funkcija te prostor različitih društava). Dio palače (prvi kat) je čak i prije prenamjene služio kao izložbeni prostor, i to od 1954. godine za Entomološku zbirku.

S obzirom na različite funkcije koje je palača imala od kada je oduzeta obitelji Herczer, dijelovi su se morali adaptirati da bi odgovarali određenoj funkciji. Tako Matijaško spominje da je oko 1904. godine, kada su u prizemlju palače bili Narodna kavana (u istočnom dijelu) i Zanatlijsko i pomoćničko društvo (u zapadnom dijelu), palača na glavnom pročelju imala dva

Sl. 10 Razglednica grada Varaždina, Samostanska ulica, pogled na zapadni dio glavnog pročelja palače Herczer s probijenim bočnim ulazom

bočna ulaza, jedan na zapadnom dijelu za Zanatlijsko društvo i jedan na istočnom za Narodnu kavanu.⁴⁸ Također tvrdi da „nije poznato kada su probijeni ovi ulazi, ali se može zaključiti da su vezani uz vrijeme Ivana N. Petrovića.“⁴⁹ Takvo stanje pročelja palače vidljivo je na starim razglednicama (sl. 10). Matijaško spominje i još jednu intervenciju, i

to onu Srećka Hartmanna koji je na glavnoj pročelju izveo tri izloga i ulazna vrata, a prema franjevačkoj crkvi još jedan izlog za svoju knjižaru (sl. 11). Iz arhive dopisa jednog gradskog zastupnika može se iščitati nezadovoljstvo intervencijom s obzirom na kulturni značaj palače:

⁴⁸ Matijaško, 2014: 21.

⁴⁹ Isto.

„Ova radnja ne bi se niti dozvoliti smjela s razloga što je upitna kuća kao bivša kurija starina a naumljenim predranjama bi se cijela kuća iznakazila.“⁵⁰

Sl. 11 Prizor s prošćenja 1934. godine, pogled na probijeni ulaz i izloge na istočnom dijelu glavnog pročelja palače Herczer

Nasuprot tome, kod palače Sermage vidljivo je da je duži period bila u svojoj izvornoj namjeni, stanovanju plemića. Kao što je već spomenuto, čak se do 1851. godine spominje da je palača u vlasništvu obitelji Paszthory. U sljedećem razdoblju u palači je živjelo nekoliko stanara, kao što se dogodilo i s palačom Herczer.⁵¹ Odmah nakon preuzimanja palače 1947. godine od strane Gradskog muzeja došlo je do određenih zahvata u svrhu obnove i prenamjene palače, o čemu će više biti riječi u poglavlju o konzervatorsko-restauratorskim radovima. No, čak i nakon preuzimanja palače od strane Gradskog muzeja, i dalje je bilo nekoliko stanara. Ivy Kugli u svom izvještaju navodi da je u prostorima prizemlja i prigradene gospodarske zgrade bilo dvoje stanara – obitelj Matijek i Horvat.⁵²

5.2. Smještanje gradskih muzeja i galerija u već postojeće građevine

Na području sjeverne Hrvatske prije kraja Drugoga svjetskog rata nije bilo nijedne muzejske ustanove, osim u Varaždinu i Varaždinskim Toplicama.⁵³ Varaždinski gradski muzej otvoren je u prostorijama Starog grada 1925. godine te se nakon

⁵⁰ Usp. Matijaško, 2014: 22.

⁵¹ Kipke, 1987: 5.

⁵² Iz arhiva Konzervatorskog odjela Varaždin (nadalje arhiv KOV), Kugli, I., 12.5.1966.

⁵³ Filić, ur., 1956a.

Narodnooslobodilačkog pokreta proširio u prostorije palače Herczer (1954. godine) i Sermage (1947. godine).⁵⁴

Nakon Drugoga svjetskog rata diljem područja sjeverne Hrvatske osnivali su se gradski muzeji, a smješteni su u već postojeće građevine koje su bile od kulturno-povijesnog značaja. Česta građevina u koju se smještaju muzeji ovog područja je Stari grad. Kao što je već spomenuto, u Varaždinu Gradski muzej djeluje u prostoru Starog grada od 1925. godine, zatim je u prostorima Staroga grada u Varaždinskim Toplicama otvoren muzej 1937. godine.⁵⁵ U Krapini je otvoren Gradski muzej 1952. godine u dijelu utvrde Starog grada.⁵⁶ U Čakovcu je nakon osnutka Gradskog muzeja 1954. godine uprava Muzeja iste godine preseljena u dio prostora Staroga grada te je muzej nakon adaptacije otvoren za javnost iduće godine, a počinje raspolagati cjelokupnim prostorom Staroga grada tek 1967. godine nakon iseljenja Gimnazije.⁵⁷

S druge strane, gradski muzeji i galerije smještaju se i u ostale građevine kulturno-povijesnog značaja. Gradski muzej Bjelovar osnovan je 1949. godine te se nakon višestrukog mijenjanja prostora trajno smjestio u zgradi Gradskog poglavarstva iz 19. stoljeća.⁵⁸ U Križevcima Gradski muzej se osniva 1952. godine, a 1961. godine smješta se u zgradu iz 18. stoljeća sagrađenu kao prenočište za posjetitelje pavlinskog samostana.⁵⁹ Gradski muzej u Koprivnici smješten je u dio prostorija zgrade stare gradske vijećnice 1963. godine (objekt građen u nekoliko faza kroz 17., 18. i 19. stoljeće), a u cijelosti se za potrebe Muzeja zgrada koristi od 1997. godine.⁶⁰ Dvorac Trakošćan je također postao muzejska ustanova i to 1953. godine, a prve muzejske prostorije otvaraju se 1954. godine.⁶¹

Osim dviju već spomenutih varaždinskih palača iz doba baroka u koje su u tom razdoblju smješteni muzeji, još jedna gradska palača ima status muzeja. U već spomenutu zagrebačku palaču Vojković-Oršić-Rauch 1959. godine privremeno je smješten Hrvatski povijesni muzej. Prostor palače se ubrzo pokazao pretijesnim te u njoj nije bilo moguće realizirati stalni postav. No, od 2007. godine Hrvatskom povijesnom muzeju je osiguran trajni smještaj u bivšoj

---

⁵⁴ Filić, 1956.b: 17, 20-21.

⁵⁵ Zavičajni muzej Varaždinske Toplice; O ustanovi; <http://zmvt.com.hr/o-ustanovi/> [8.10.2015.]

⁵⁶ Kozina, 1956: 11.

⁵⁷ Muzej Međimurja Čakovec; O muzeju; Povijest muzeja; <http://mmc.hr/o-muzeju/povijest-muzeja/> [8.10.2015.]

⁵⁸ Kovač, 1956: 5.

⁵⁹ Gradski muzej Križevci; Povijest muzeja; <http://www.mdc.hr/krizevci/povijest.htm> [8.10.2015.]

⁶⁰ Muzej grada Koprivnice; Objekti; Magistrat; <http://www.muzej-koprivnica.hr/objekti-i-zbirke/stari-magistrat/> [8.10.2015.]

⁶¹ Leskošek, 1956:16.

Tvornici duhana Zagreb koja je od tada u fazi preuređenja te će se Muzej po završetku radova preseliti tamo.⁶²

Važnost smještaja novoosnovanih muzeja u navedene građevine u razdoblju nakon 1945. godine leži u tome što su te građevine na taj način spašene od propadanja uslijed nekorištenja ili mogućnosti da, ukoliko građevine nastavi koristiti više korisnika ili ako zapadnu u privatne ruke, budu predmetom raznih pregradnji koje bi narušile njihov cjelokupan izgled. Smještajem državnih kulturnih ustanova u navedene povijesne građevine osiguralo se korištenje građevine te njihova dostupnost javnosti. Zalaganjem tih ustanova da se građevine upišu u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske osiguralo je pravilno postupanje prema građevini u vidu zaštite i drugih vrsta radova u skladu s njezinom kulturno-povijesnom važnosti.

---

⁶² Hrvatski povijesni muzej; O muzeju; Povijest muzeja; <http://www.hismus.hr/hr/o-muzeju/povijest-muzeja/> [8.10.2015.]

6. Konzervatorsko-restauratorski radovi na palačama

6.1. Palača Herczer

Palača Herczer je u svojoj povijesti, kao što je imala i mnoge korisnike, imala i mnoge djelomične obnove i adaptacije. Jedna od takvih obnova bila je u razdoblju između 1994. i 1998. godine kada je prvi kat uređen i osposobljen za funkciju muzejskog prostora. U navednom razdoblju uspostavljen je kružni tok kretanja kroz postav, postavlja se svjetlovodna rasvjeta te zaštita na prozorima.⁶³

Godine 1994. napravljen je plan za intervencije na čitavoj palači koji je uključivao: zadržavanje L-oblika tlocrta, prenamjenu podruma u sklonište, prenamjenu prizemlja (lijevi dio prizemlja za potrebe GMV-a, desni dio kao kavana ili snack bar), prostor prvog kata također za potrebe GMV-a, preuređenje tavana za skladište GMV-a, rušenje gospodarske zgrade te zadržavanje dvorišta za javne namjene.⁶⁴ Planirani radovi u velikoj mjeri nisu ni bili izvršeni zbog nepristupačnosti određenih dijelova palače koji su još uvijek bili dati u najam ili zbog nedostatka sredstava.

Nakon mnogobrojnih apela od strane raznih odjela GMV-a da Grad što prije riješi pitanje vlasništva palače Herczer kako bi se ona mogla u potpunosti koristiti kao muzejski prostor, 1997. godine odlukom Gradskog poglavarstva palača je dana u potpunosti na korištenje GMV-u. Prije najveće obnove i prenamjene palače bilo je potrebno napraviti arheološka i konzervatorska istraživanja⁶⁵ gdje je dokumentirano loše stanje pojedinih dijelova palače (sl. 12, sl. 13).

---

⁶³ Informacije dobivene u razgovoru s muzejskom savjetnicom A. Bregović.

⁶⁴ Gregurinčić, 1994.

⁶⁵ Matijaško, 2014: 23.

Sl. 12 Pogled sa sjeverozapada, dokumentacija istraživanja palače Herczer

Sl. 13 Zapadno pročelje, dokumentacija istraživanja palače Herczer

Idejni projekt obnove te naposljetku i glavni projekt rekonstrukcije, obnove i prezentacije palače Herczer izradila je Jasna Bartoniček, a radovi su počeli 2004. i trajali do 2007. godine. Prema navedenom glavnom projektu, planirano je sljedeće:

- izvođenje nove vertikalne komunikacije: stubišta u gospodarskoj zgradi koji povezuje prizemlje s radnim prostorima potkrovlja, stubišta koje povezuje izložbene prostorije podruma s izložbenim prostorom prizemlja (u sjeveroistočnom uglu) te dizala koje povezuje podrum, prizemlje, kat i potkrovlje palače
- radovi u podrumu: građevinski sanirati prostorije i izvesti hidroizolaciju, adaptirati prostor za novu namjenu (izložbeni prostor)
- radovi u prizemlju palače: ukloniti sve pregradnje u prostorijama prizemlja kako bi se vratile u izvorne gabarite te ih prilagoditi novoj namjeni (izložbeni prostor, recepcija i garderoba), određene prostorije povezati s novim izložbenim prostorom
- natkrivanje čitavog prostora dvorišta neovisnom čeličnom konstrukcijom završenom slojem zelenog pokrova s vegetacijom kako bi se dobio izložbeni prostor (zahvat koji možemo smatrati interpolacijom unutar postojeće jezgre palače), uz iznimku izvođenja dva patia koji će ostati vertikalno otvoreni
- prezentirati zatečene podzemne dijelove bunara u podu dvorišta

- radovi u gospodarskoj zgradi: u prizemlju prostor adaptirati u svrhu radnog prostora te prostora stubišta prema potkrovlju, na katu adaptacija prostora i interpoliranje konstrukcija za potrebe depoa Arheološkog odjela
- potkrovlje: rekonstruirati za potrebe radnog prostora osoblja, biblioteke te depoa Povijesnog odjela uz čuvanje cjelovitog izvornog izgleda krova
- sanacija portala palače te sanacija i oblikovanje pročelja u skladu s izvornim izgledom koji će u potpunosti biti utvrđen naknadno, za vrijeme izvođenja radova (uključuje i zatvaranje prozorskih okvira u funkciji izloga i vrata te vraćanje u veličinu izvornih prozora).⁶⁶

U vezi konačnog izgleda pročelja se planiralo odlučivati kasnije, nakon provedenih dodatnih istraživanja u vrijeme obnove. No, jasno je da se planiralo zatvoriti prozorske okvire koji su naknadnim intervencijama produženi u funkciju izloga te zatvoriti bočni ulaz na zapadnoj strani pročelja (na istočnoj strani je već bio zatvoren). No, u vrijeme završavanja konzervatorskih radova na palači, kustos Kulturnopovijesnog odjela Gradskog muzeja Miroslav Klemm dao je mišljenje o načinu rješavanja izgleda pročelja palače koji se razlikovao od spomenutih planova u projektu – smatrao je da su bočni portali dobrodošli dio pročelja palače s obzirom da su dokazano postojali i bili izgrađeni najkasnije dvadeset godina nakon izgradnje palače što je značilo da nisu nikakva retardacija ni stilsko destruiranje izgleda pročelja. On je držao da je uz pomoć fotografija moguće u potpunosti rekonstruirati smještaj, veličinu, oblik i materijal bočnih portala te da oni mogu biti korišteni za potrebe budućeg stalnog postava Povijesnog odjela.⁶⁷ Pročelje je naposljetku izvedeno u izvornom obliku, bez kasnijih intervencija izloga ili bočnih pročelja, u bijeloj boji zida oba kata, sa svjetlosivim detaljima (okviri prozora, parapet i ukrasi iznad prozora prvog kata, ugaona rustika u prizemlju i ugaona lezena na prvom katu, vijenac između etaža te ispod prostora krovništva) (sl. 14).

---

⁶⁶ Bartoniček, 2002: 51-67.

⁶⁷ Arhiv KOV, Klemm, M. *Mišljenje o potrebi rekonstrukcije dvaju bočnih portala palače Herczer u Varaždinu.*

Sl. 14 Pogled na pročelje palače Herczer neposredno nakon završetka radova

Radovi su tekli prema planu, no još u vrijeme trajanja obnove javili su se određeni problemi koji su zahtjevali promjene u glavnom projektu. Naime, zbog težine građe namijenjene za depo Povijesnog odjela u potkrovlju, došlo je do nove ideje izmjene projekta koju je podržao i Konzervatorski odjel – da se izvede novi podrum u dvorištu koji bi preuzeo funkciju depoa Povijesnog odjela, a da prostor potkrovlja služi kao dodatan izložbeni prostor. Iako izvedba novog podruma nije bilo idealno rješenje, odobreno je zbog nedostatka prostora za depo te činjenice da se na taj način čuva palača u izvornijem obliku, bez dodatnih intervencija u izvornu strukturu palače.⁶⁸ Posljednja promjena uslijedila je nakon navedene odluke i to u vezi prostora potkrovlja. Ravnatelj Gradskog muzeja Branko Spevec u intervjuu za novine spominje adaptaciju prostora potkrovlja u svrhu polivalentne dvorane namijenjenu za povremene izložbe, koncerte, promocije te druge kulturne sadržaje.⁶⁹

6.2. Palača Sermage

Nakon što je 1945. godine palača dana u vlasništvo Gradskom muzeju, 1974/48. provedeni su radovi u svrhu adaptacije za Galeriju slika. Pod vodstvom Krešimira Filića prostorije prvog kata pretvorene su u izložbeni prostor na način da su zatvorena sva vrata prema trijemu osim jednih u drugoj prostoriji, čime je određen kružni smjer kretanja kroz prostor. Također je popravljeno kameno stubište, očišćeni stropni štuko ukrasi i položeni

⁶⁸ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Klasa UP-1°-612-08/05-05/5033, Ur. broj 532-04-08/1-05-2, Mišljenje o izgradnji podruma u dvorištu za depo povijesne građe od 25. svibnja 2005.

⁶⁹ Kalajdžija, 2006.

parketi u prostorijama prvog kata.⁷⁰ Dvorišni trijemovi su ponovno otvoreni, nakon što su zatvoreni polovicom 18. stoljeća (sl. 15 i 16).⁷¹ U to vrijeme na pročelje je navučen i vrlo tanki sloj žbuke s namjerom da se tragovi medaljona sačuvaju za kasnije, jer će pod slojem žbuke imati bolje uvjete za rekonstruiranje kada za to dođe vrijeme.⁷² Filić je nekoliko godina nakon tih zahvata imao i druge ambiciozne planove u vezi obnove palače – predviđa nadogradnju kata na gospodarskoj zgradi u sklopu palače u kojem bi bilo smješteno moderno hrvatsko slikarstvo te uređenje dvorišta (izgradnju paviljona za povremene izložbe te uređenje dvorišta pločnicima, nasadima i umjetničkom fontanom).⁷³

Sl. 15 Otvaranje arkada kata tijekom 1948. godine

Sl. 16 Stanje neposredno prije otvaranja arkada u prizemlju 1948. godine

⁷⁰ Filić, 1950: 3.

⁷¹ Katalog radova RZH 1966.-1986., 106.

⁷² Novak, 1981: 2.

⁷³ Filić, 1950: 3.

Najznačajniji i najopsežniji radovi na obnovi palače dogodili su se 1981. godine kada je palača u cijelosti obnovljena za muzejske namjene. Do tada se galerija slika nalazila na prvom katu, u prizemlju se nalazio atelje Merlić, radni prostor za arheologiju, stan domara, a u bivšoj gospodarskoj zgradi bio je depo slika.⁷⁴ Pripremni dio za obnovu uključivao je arhitektonski snimak zgrade 1979. godine, 1980. godine dovršen je najprije idejni potom glavni projekt s troškovnicima, statičkim računom i svim popratnim projektima. Radovi na obnovi počeli su 1981. godine i dovršeni su iste godine. Izvedeni su sljedeći radovi:

- u podrumu su uređene društvene prostorije i dvorana za projekcije; na mjestu starog spiralnog stubišta koje je povezivalo podrum i prizemlje izvedeno je novo stubište
- u prizemlju su uređeni izložbeni prostori i sobe za kustose, postavljene su nove betonske podloge podova i izvedena je nova žbuka
- na katu su uređene izložbene prostorije i jedna soba za kustose, u izložbenom prostoru postavljeni su reflektori postavljeni na stropne vodilice
- gospodarska zgrada preuređena je u kotlovnicu i fotolaboratorij te je nad prizemljem sazidana betonska ploča i napravljeno je spremište u potkrovlju koje je vratima povezano s izložbenim prostorom prvog kata
- krovšte je obnovljeno i položen je novi crijep
- nove sanitarne prostorije napravljene su na kraju hodnika u prizemlju i na katu
- cijela zgrada je građevinski sanirana
- kameni detalji u unutrašnjosti su obnovljeni; odlomljena kamena svjetiljka je ponovno montirana na stubištu
- obnovljene su sve instalacije (voda, kanalizacija, struja, gromobran) i postavljene nove (centralno grijanje, signalni uređaji i TV-antena)
- sve prostorije su prebijeljene
- u dvorištu je uređen travnjak i popločena je staza
- nanovo je sazidan luk dvorišnog portala i uz godinu izvedbe (1759.) upisana je i godina obnove (1981.).⁷⁵

---

⁷⁴ Piff, 1980: 1.

⁷⁵ Katalog radova RZH 1966.-1986., 106-107.

Međutim, u prvom projektu nije uključen zahvat obnove uličnih pročelja, već je tijekom građevinskih radova planirano istraživanje elemenata koji se naziru na samom pročelju i koji

Sl. 17 Vidljivi obrisi medaljona iznad portala za vrijeme radova na palači Sermage

će pridonijeti obnovi (sl. 17).⁷⁶ Tijekom lipnja 1981. godine provedena su konzervatorska istraživanja koja su pokazala tragove starije obrade žbuke, kolorističke obrade i originalnih elemenata koji su naknadnim zahvatima preinačeni ili uklonjeni s pročelja. Konzervatorsko istraživanje dalo je gotovo sve podatke za rekonstrukciju izgleda pročelja iz početka 18. stoljeća: razmještaj elemenata, debljinu profilacije, kvalitetu obrade i kolorističku kompoziciju.⁷⁷ Dakle, s obzirom da se ne radi o prvotnom izgledu pročelja, za što bi bilo logično predvidjeti da će se u tom smjeru kretati rekonstrukcija, Silvije Novak navodi razloge odluke o rekonstrukciji upravo ove faze gradnje: „ona ne predstavlja samo odraz promjene ukusa i znatno zrelije stilske situacije, već ujedno označava

kvalitativnu promjenu i najkreativniji stupanj u razvoju palače uopće.“⁷⁸ Nadalje, takav izgled pročelja „bogatstvom koncepcije, pročelne motivike i kolorističke kompozicije predstavlja morfološki izuzetak ne samo u Varaždinu nego i u širim prostorima kontinentalne Hrvatske, te stoga zaslužuje posebnu pažnju.“⁷⁹

Na temelju istraživanja napravljen je projekt obnove (sl. 18) te je provedena rekonstrukcija pročelja u daljnjim radovima 1981. godine (sl. 19 i 20). Izvedeni su sljedeći radovi: nova stolarija, zamjena ili čišćenje kamenih okvira i ostalih kamenih detalja, izvedeni su medaljoni, vijenci i kvadri na uglovima žbukom s dodatkom šljunka, preličeno je dvorišno pročelje bijelom bojom, a ulično bijelom, crnom (kameni okviri prozora, portal, okviri medaljona, vijenci i kvadri) i crvenom bojom (polja medaljona, parapet).⁸⁰

⁷⁶ Piffl, 1980: 1.

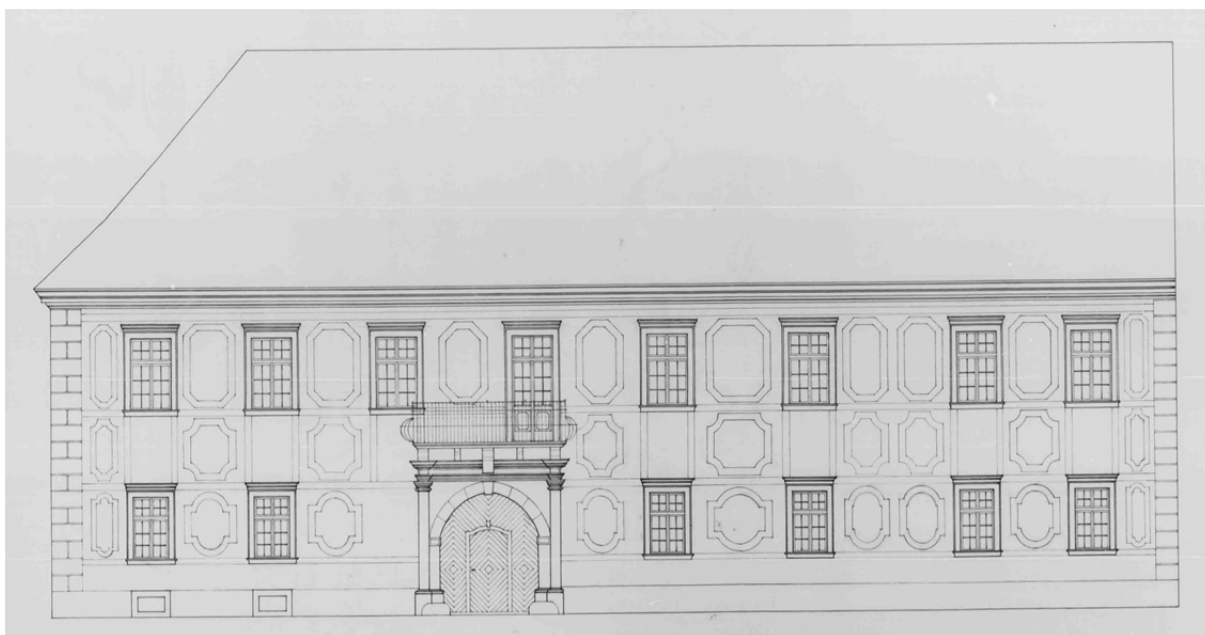
⁷⁷ Novak, 1981: 1-3.

⁷⁸ Novak, 1981: 4.

⁷⁹ Isto.

⁸⁰ Katalog radova RZH 1966.-1986., 107-108.

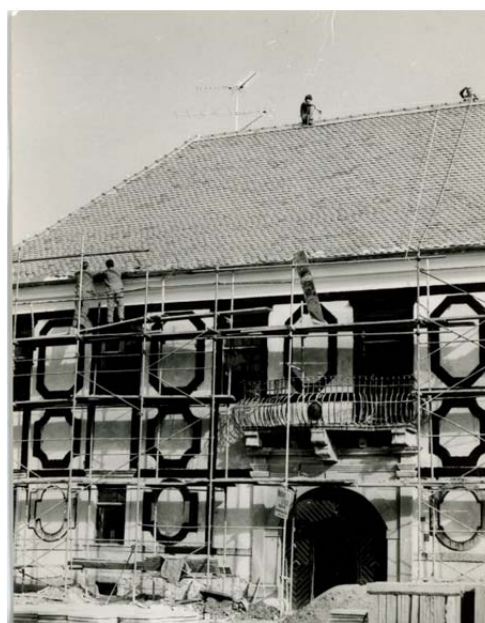

Sl. 18 Projekt obnove pročelja palače Sermage

Sl. 19 Tijek radova obnove pročelja 1981. godine

Sl. 20 Tijek radova obnove pročelja 1981. godine

Ubrzo nakon obnove javile su se diskusije i među stručnjacima i građanima o novom izgledu pročelja te se moglo naići na podijeljena mišljenja. Ivo Maroević zauzima pozitivan stav prema novom izgledu pročelja uspoređujući ga sa starim izgledom (sl. 21) i raspravlja o novom izgledu samog trga s obzirom na značenje koje mu je nov izgled pročelja dao. Prema Maroeviću, takva bitna izmjena povijesnog ambijenta znači „interpolaciju“ kvaliteta ranijeg vremena u sadašnje stanje; konkretno, sada smo trgu koji je prije bio „definiran starim izgledom relativno bezlične fizionomije te iste palače što je govorila samo volumenom i

gabaritom, dali nov koloristički i oblikovni izgled, interpolirali smo novu likovnu kvalitetu u gradski prostor.“⁸¹ Nasuprot tome, Klemm spominje i određene propuste tijekom izrade planova zbog kojih bi se izvedba mogla uzeti s rezervom. Naime, on navodi da se tijekom izrade planova nije dovoljno konzultiralo s arhivskom građom s obzirom da su crteži medaljona izrađeni 1947. godine kada se obnavljalo pročelje i medaljoni su se u to vrijeme još dobro vidjeli. Tako se npr. izvedeni medaljoni prizemlja djelomično razlikuju od onih na crtežu. Također, navodi da je upitno da li je grubi sloj žbuke medaljona bio i jedini sloj, smatrajući da je on bio nosioc sloja fine žbuke pa tako nije narušavao sklad fasade.⁸²

Sl. 21 Pogled na trg i palaču prije obnove pročelja

Dvadesetak godina nakon izvođenja navedenih radova javljaju se nove potrebe prenamjene, prilagođavanja aktualnim potrebama, upotrebe zapuštenih prostora te se javlja problem vlage, koja je i dalje prisutna s obzirom da se pristup osamdesetih godina pokazao neuspješnim. Zbog toga je od 2005. do 2009. godine izveden niz istraživanja stanja konstrukcije. Idejno rješenje adaptacije prizemlja i podruma palače izradila je tvrtka Žagar d.o.o. u siječnju 2005. Godine. Ono je predviđalo adaptiranje prizemlja palače u kancelariju s međunarodnom knjižnicom i čitaonicom, izložbeni prostor i restauratorske radionice, uređenje multimedijalnog centra u podrumu i uređenje dvorišta. Idejno rješenje ponovljeno je u rujnu 2007. godine s predloženim imenovanjem knjižnice u čast pokojne profesorice Mire Ilijanić. Budući da nisu prikupljena dovoljna sredstva za navedeno rješenje, pristupilo se sužavanju programu uređenja navedenih prostora palače te je u srpnju 2009. godine izrađen „Projekt uređenja konzervatorsko-restauratorskih radionica i biblioteke u prizemlju palače Sernage“.

⁸¹ Maroević, 1986: 232.

⁸² Klemm, 1987: 10.

Uslijed novih saznanja o stanju konstrukcije u posljednjem projektu u studenom 2009. godine dodane su određene izmjene u svrhu poboljšanja rješenja za izvedbu konzervatorsko-restauratorskih radionica u skladu s europskim normama.⁸³ Prema tom projektu predviđeno je uređenje biblioteke „Mira Ilijanić“ u tri prostorije prizemlja zapadnog krila palače (uz zatvaranje vrata najjužnije prostorije prema dvorišnom trijemu, uklanjanje pregradnog zida najjužnije prostorije, prolaz kroz sredinu sve tri prostorije, polaganje hidroizolacije, cementne glazure i podnih obloga), uređenje male galerije Sermage u tri prostorije na spoju krila građevine (uz zatvaranje vrata na sjevernom zidu najsjevernije prostorije) te uređenje konzervatorsko-restauratorskih radionica u zadnjoj prostoriji sjevernog krila palače i prostorijama bivše gospodarske zgrade (probijanje prolaza na mjestu niše u zidu kako bi se povezala zadnja prostorija palače s prostorijama gospodarske zgrade, rekonstrukcija prostorija rušenjem pregradnji ili stavljanjem pregradnim zidovima za potrebe raznih vrsta radionica, rješavanje problema vlage). Također je u projektu predviđena sanacija pukotina i oštećenja nosive konstrukcije.⁸⁴ U analizi današnjeg stanja palače bit će jasno u kolikom opsegu su navedeni planovi izvedeni.

---

⁸³ Žagar, 2009: 4-5.

⁸⁴ Žagar, 2009: 7-20.

7. Današnje stanje

7.1. Palača Herczer

Izvorni izgled palače Herczer s njezine vanjske strane očuvan je u potpunosti; rekonstrukcijom pročelja vraćen je u prvobitno stanje bez pregradnji u vidu izloga i bočnih ulaza koje su se dogodile uslijed promjene namjena palače. Potpunu promjenu tijekom rekonstrukcije i adaptacije doživio je tlocrt palače, dajući joj izgled jednokrilne pravokutne građevine s dva manja patija. No, navedena promjena vidljiva je tek prilikom ulaska u palaču, pri čemu postaju vidljivi novosagrađeni dijelovi sa svojom čeličnom konstrukcijom i prozorima (sl. 22). Na taj način dobio se dodatni veći izložbeni prostor za Povijesni i Arheološki odjel.

Sl. 22 Spoj izvornog dijela gospodarske zgrade i novih prozora

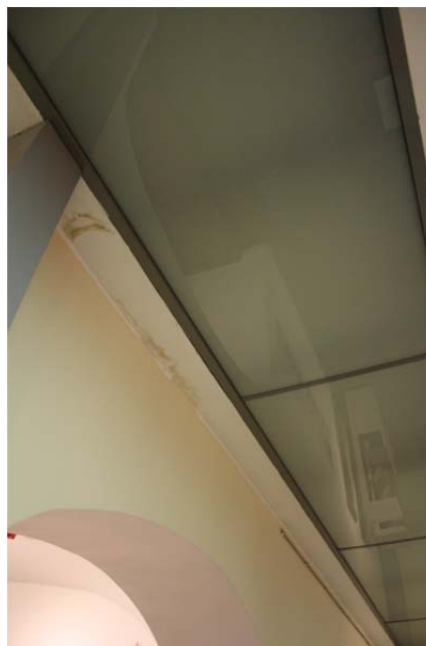
Sl. 23 Prozor istočnog krila vidljiv iz novog izložbenog prostora

Kretanjem kroz novosagrađeni izložbeni prostor prizemlja moguće je zaključiti da se na tom mjestu nalazilo unutarnje dvorište. Na istočnoj strani prostorije vidljiv je prozor na istočnom krilu (sl. 23), dok se na zapadnom zidu nalaze izvorna dvokrilna drvena vrata kolnog ulaza (sl. 24). Prostor je s izvornim prostorijama povezan probijanjem dva luka koja vode posjetitelja u daljnje izložbene prostorije (sl. 25). Na taj način i posjetitelj je u mogućnosti sagledati prostor kao modernu intervenciju u starijem prostoru. U sklopu novosagrađenog stropa napravljen je i svjetlarnik koji se nalazi na stropu neposredno ispred originalnog zida palače (sl. 26), no uslijed većih oborina svjetlarnik je počeo propuštati

oborine te pritom ošteti dio zida i stropa. Kao posljedica svjetlarnik je zatvoren s gornje strane kako bi se spriječila mogućnost daljnjeg oštećenja izložbenog prostora.

Sl. 24 Kolni ulaz vidljiv iz novog izložbenog prostora

Sl. 26 Pogled na svjetlarnik s vidljivim oštećenjima stropa

Sl. 25 Probijeni lukovi koji spajaju stari s novim izložbenim prostorom

Vertikalna komunikacija u palači omogućena je stubištem ili dizalom koje povezuje sve etaže palače. Za ulaz u izložbeni prostor prizemlja iz recepcije i garderobe uz stube nalazi se i rampa tako da su, uz dizalo, svi izložbeni prostori i multimedijaska dvorana pristupačni invalidima.

U unutrašnjosti su se dogodile određene promjene u odnosu na idejni projekt. S obzirom da se kroz unutarnja vrata veže ulazi u izložbeni prostor, odlučeno je da se probiju vrata iz

veže u ulazni prostor muzeja (recepција i garderoba), kako se nebi narušavala mikroklima izložbenog prostora čestim otvaranjem vrata i tako ugrožavala izložke. Kao što je već spomenuto, zbog težine predmeta depo je premješten u novosagrađeni podrum ispod novog izložbenog prostora. Međutim, nakon određenog vremena, u depou se pojavio problem vlage koji je vidljiv i danas. Također, prostor potkrovlja iskorišten je za multimedijalnu dvoranu i, u manjem dijelu, za uredske prostore. Na taj način u potkrovlju postoji velika površina neiskorištenog prostora koja služi samo kao ulazni dio prema multimedijskoj dvorani. U određenim slučajevima prostor se koristi za izlaganje plakata i izložaka vezanih uz razne prezentacije.

Problem vlage evidentan je i u prostorijama izvornog podruma zbog čega nije bilo moguće prostor pretvoriti u stalni postav Arheološkog odjela. U drugoj prostoriji podruma prezentiran je južni zid u svom izvornom obliku, no razlog prezentacija izvornog zida je nezgrapno provedena ukoliko se sagleda moderna intervencija koja je napravljena na njemu koja ga u konačnici nagrđuje i umanjuje važnost. Naime, usred neožbukanoг zida vidljiv je utikač za struju te na dijelovima vidljiva zaštitna cijev za električne kablove (sl. 27).

Sl. 27 Izvorni zid podruma s utikačem za struju

Budući da se posljednja rekonstrukcija i adaptacija palače dogodila relativno recentno, palača je u vrlo dobrom stanju s manjim vidljivim problemima na pročeljima (sl. 28 i 29). Ukoliko usporedimo stanje zida bivše gospodarske zgrade koji dotiče zid bivšeg franjevačkog samostana, razlike su evidentne (sl. 30).

Sl. 28 Razlika u koloritu na glavnom pročelju uslijed popravaka žbuke

Sl. 30 Razlika u stanju zida palače Herczer i franjevačkog samostana

Sl. 29 Odlomljena žbuka kod šipke za vješanje plakata za izložbe na glavnom pročelju

S obzirom na navedeno stanje palače, evidentno je da sljedeći zahvati na palači trebaju biti primarno usmjereni na rješavanje problema izvornog podruma palače kako bi se u konačnici ispunio plan smještaja stalnog postava Arheološkog odjela u prostorije podruma. Nadalje, prostoriji u sjeveroistočnom dijelu palače koja trenutno služi za odlaganje, a planirana je kao izložbeni prostor, trebalo bi vratiti prvotno planiranu namjenu kao izložbenog prostora, što bi značilo da je potreban dodatni prostor za odlaganje.

7.2. Palača Sermage

Rekonstrukcijom osamdesetih godina 20. stoljeća restauriran je izgled pročelja palače nastalog u drugoj fazi svojeg razvoja o čemu je bilo riječi u poglavlju o konzervatorsko-restauratorskim radovima. Danas je palača također zadržala svoj izvorni izgled bez previše zadiranja u kasnijim intervencijama, s izuzetkom gradnje kata bivše gospodarske zgrade u svrhu muzejskog depoa.

Što se tiče izvornog izgleda preostalih dijelova palače, na dvorišnoj strani ostavljeno je stubište iz 18. stoljeća. Međutim, probijene arkade na obje etaže nastale za vrijeme gradnje palače također su ostavljene, iako arkade i stubište predstavljaju dva razdoblja gradnje te svojim izgledom ne doprinose jedinstvu prezentacije dvorišnih pročelja (arkade se prekidaju u području stubišta) (sl. 31).

Sl. 31 Dvorišno pročelje palače Sermage s arkadama i dograđenim stubištem

Samo šest godina nakon restauriranja podruma palače Ksenija Kipke je upozorila na određene probleme koji su tada bili jasno vidljivi. Usprkos planiranoj prenamjeni u društvene i kulturne svrhe, podrum je zbog vlage bio gotovo u potpunosti neiskorišten. Služio je tek kao pomoćni prostor za čuvanje eksponata.⁸⁵ Danas, više od trideset godina od restauratorskih radova, zaključak ostaje isti. Zbog i dalje prisutne vlage prostor ne može biti iskorišten ni za koju od planiranih namjena, već i dalje služi kao pomoćni skladišni prostor. Problem vlage vidljiv je na gotovo čitavoj površini zida, posebice u donjoj zoni gdje su veliki dijelovi žbuke otpali (sl. 32). Također, tijekom radova nije se došlo do izvorne razine poda već do određenog dijela što predstavlja problem ukoliko bi se krenulo u planiranu adaptaciju podruma (sl. 33).⁸⁶ Naime, sadašnja visina ne omogućava smještanje planirane čajne kuhinje i

⁸⁵ Kipke, 1987: 45.

⁸⁶ Informacije dobivene u razgovoru s kustosicom M. Dučakijević.

šanka te platna za projekciju. Na zidu stubišta prema podrumu prezentiran je dio izvornog zida i prozora koji se vjerojatno tamo nalazio prije dogradnje gospodarske zgrade (sl. 34).

Sl. 32 Stanje zida u podrumu palače Sermage

Sl. 33 Visina poda tijekom radova 1980ih godina

Sl. 34 Pogled na izvorni prozor sa stubišta iz podruma

Posljednjim projektom adaptacije prizemlja planirana je izvedba Salona za povremene izložbe te biblioteke „Mira Ilijanić“. Salon za povremene izložbe u sjevernom krilu izveden je u potpunosti te mu je namjena u skladu s planiranom (sl. 35). Nadalje, uređenje konzervatorsko-restauratorskih radionica izvedeno je u skladu s projektom te se one nalaze u prostoru prizemlja bivše gospodarske zgrade koje su međusobno povezane i nadovezuju se u krajnju prostoriju sjevernog krila. Međutim, biblioteka do danas ne radi u potpunosti.

Sl. 35 Izložba Smiljane Brezovec Meštrić u Salonu

Glavno pročelje u dobrom je stanju. Evidentno je da je prizemni dio palače nedavno prebojan tako da je vidljiva razlika u koloritu i stanju prizemne i zone kata (sl. 36). Na

Sl. 36 Razlika u koloritu zone prizemlja i kata na glavnom pročelju palače Sermage

određenim mjestima u zoni parapeta te na okvirima medaljona i horizontalnim trakama vidljiva su oštećenja u vidu odlomljene boje ili žbuke. Također, na uličnom pročelju vidljive su zakrpe na dijelovima gdje nema žbuke (sl. 37). Nadalje, oštećenja koja spominje Žagar još 2005.⁸⁷ te 2009.⁸⁸ godine i danas su prisutna. Na vijencu prvog kata glavnog i sjevernog uličnog pročelja nalaze se poprečne pukotine koje se na određenim mjestima šire i u etaže prizemlja i kata gdje se mogu pratiti na zidu između prozorskih otvora. Na glavnom pročelju ističe se šest takvih pukotina (sl. 38), dok se na uličnom pročelju nalazi pet pukotina. Što se tiče uzroka nastajanja istih, Žagar je mišljenja da se radi o temperaturnim promjenama tijekom dana i godišnjih doba koje

izazivaju širenje i stezanje građevine, kao i seizmički utjecaji koji su djelovali na građevinu. Kao rješenje predlaže stezanje građevine čeličnim sponama u visini stropova te zatvaranje

⁸⁷ Žagar, 2005: 5-9.

⁸⁸ Žagar, 2009: 18-20.

pukotina injektiranjem.⁸⁹ Iako su u rješenju projekta navedeni radovi odobreni,⁹⁰ vidljivo je da pukotine nisu zatvorene.

Sl. 37 Zakrpe na sjevernom pročelju

Sl. 38 Vertikalna pukotina na vijencu na glavnom pročelju

S obzirom na navedeno stanje palače, evidentno je da postoje određeni problemi koje je potrebno riješiti u što kraćem roku. Problem vlage u podrumu nije trajno riješen od restauratorskih radova 1981. godine te je potrebno naći kvalitetno rješenje kako bi prostor konačno dobio planiranu namjenu. Nadalje, određeni dio prostorija također nije iskorišten u potpunosti, konkretno biblioteka „Mira Ilijanić“. Iako su radovi za adaptacijom prostorija za namjenu biblioteke krenuli, nisu u potpunosti izvršeni tako da ista ne radi te je potrebno završiti radove u što kraćem roku. Prostor dvorišta u većem dijelu godine stoji neiskorišten te bi se njime također moglo pobliže pozabaviti kako bi se našlo prihvatljivo rješenje što se tiče izgleda i namjene. Također, evidentno je da je potrebno sanirati pukotine na pročeljima palače te obnoviti boju fasade, posebice na sjevernom uličnom pročelju zbog vidljivih oštećenja i nekvalitetno napravljenih popravaka.

---

⁸⁹ Žagar, 2009: 19-20.

⁹⁰ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Klasa UP-1°-612-08/09-04/2120, Ur. broj 532-04-12/6-09-2, Predmet: Rješenje za radove uređenja biblioteke „Profesorica Mira Ilijanić“, male galerija i konzervatorsko-restauratorske radionice u prizemlju palače Sermage od 11. prosinca 2009.

7.3. Današnja namjena palača

7.3.1. Muzejska namjena

7.3.1.1. Palača Herczer

Danas u palači Herczer djeluju tri odjela GMV-a: Entomološki, Arheološki i Povijesni odjel. U prizemlju palače nalazi se izložbeni prostor Povijesnog i Arheološkog odjela te njihova spremišta i radni prostori. Predviđeno je da imaju zajednički stalni postav, no on do danas nije realiziran već se u izložbenom prostoru organiziraju privremene izložbe. Izložbeni prostor sastoji se od prostora na čijem se mjestu nalazilo unutarnje dvorište te tri prostorije zapadno od veže. Navedene prostorije su međusobno povezane tako da je omogućeno kružno kretanje prostorom. Kod dviju izložbenih prostorija koje se nalaze uz vanjske zidove zapadnog krila javlja se problem u izlaganju. Naime, s obzirom da je u rekonstrukciji i adaptaciji cilj bio očuvanje izvornog stropa i prozora, došlo je do pomanjkanja prostora za izložke koje je potrebno vješati na zid. Veća površina zida tih dviju prostorija sastoji se od susvodnica ili prozora tako da je na tim mjestima vješanje izložaka na zid otežano. Iz prethodno navedenog razloga u prostorije se najčešće smještaju ostale vrste izložaka, npr. odjeća i predmeti u vitrinama iz određenog vremena. Navedeni problem moguće je riješiti i postavljanjem privremenog panoa ispred zida sa susvodnicama, kao što je slučaj kod

Sl. 39 Privremeni pano sa izlošcima ispred zida sa susvodnicama

najnovije izložbe „Varaždin pod krunom Habsburgovaca“ (sl. 39). Prostorija u dnu istočnog krila koja je također predviđena kao izložbeni prostor trenutno je u funkciji skladišta. Uređenje izvornog podruma palače također je bilo predviđeno kao muzejski prostor i zamišljeno kao stalni postav Arheološkog odjela, no

zbog problema s vlagom i raznih drugih problema postav do sada nije bilo moguće realizirati.⁹¹ U slučaju pomanjkanja prostora u prizemlju prostorije podruma koriste se za

⁹¹ Informacije dobivene u razgovoru s muzejskom savjetnicom S. Težak.

povremene izložbe (sl. 40). Novoizgrađeni podrum ispod novog izložbenog prostora prizemlja služi kao muzejski depo.

Sl. 40 Dio izložbe „Foto Tonka“ u podrumu palače Herczer

Čitav prostor prvog kata zauzima Entomološki odjel, unutar kojeg se nalazi stalni postav pod nazivom „Svijet kukaca“, prostorije muzejskog spremišta i radnog prostora. Izložbene prostorije međusobno su povezane te su krajnje prostorije povezane s ulaznim hodnikom. Izložci u prostorijama najčešće se nalaze u većim i manjim vitrinama, uza zid ili u sredini prostorije (sl. 41), a ponegdje i u manjim vitrinama u razini poda.

Sl. 41 Vitrine stalnog postava „Svijeta kukaca“

Neke od privremenih izložbi održanih u prizemlju i na katu palače su izložbe povijesnih karata, plakata, fotografija, planova, povijesnih i arheoloških predmeta, keramike, akvarijskih, terarijskih i egzotičnih životinja, itd.⁹²

---

⁹² Podaci o izložbama preuzeti iz Izvješća o radu GMV-a za 2007.-2014. godinu.

U vrijeme pisanja ovog diplomskog rada u prizemlju palače Herczer bila je postavljena izložba „Varaždinske barokne večeri – 45 festivalskih godišta“ te su započele pripreme za sljedeću izložbu „Varaždin pod krunom Habsburgovaca“.

7.3.1.2. Palača Sermage

I danas je prostor prvog kata palače u potpunosti u funkciji muzejskog prostora (sl. 42). Uz stalni postav naziva „Stalni postav djela starih i novih majstora od 15. do 19. stoljeća“ od

Sl. 42 Izložbeni prostor Galerije starih i novih majstora

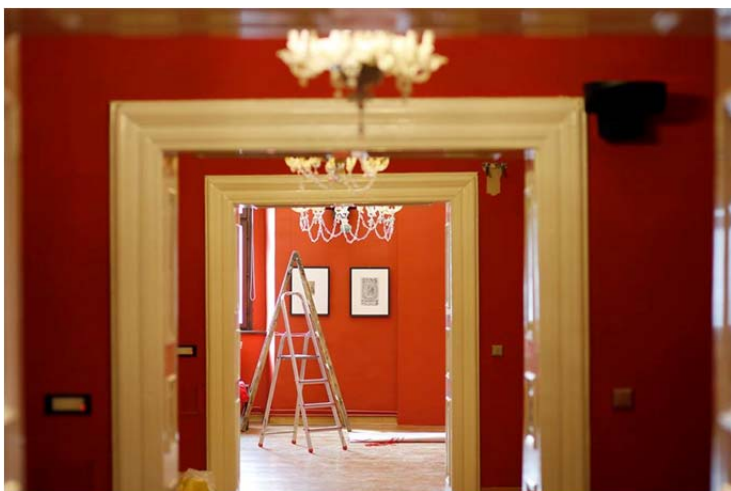
2006. godine galerija dobiva još jedan stalni postav naziva „Hrvatski majstori 20. stoljeća“ te se ti postavi izmjenjuju tijekom godine.⁹³ Uz stalne postavke, galerija ugošćuje i brojne privremene izložbe slikarstva, skulpture, grafike, fotografije, crteža, keramike, itd. Određene privremene izložbe održavaju

se u dvorištu, no većina ih se održava u prostorima prvoga kata te se u tim slučajevima stalni postavi pohranjuju.⁹⁴ Izložbeni prostor prvog kata sastoji se od sedam međusobno povezanih prostorija, dok je jedna prostorija povezana s arkadnim hodnikom i služi za ulaz i izlaz posjetitelja, s obzirom da posljednja osma prostorija na drugom kraju služi kao ured kustosa te se kružnim kretanjem potrebno vratiti na početak kako bi se izašlo iz izložbenog prostora. Prostorije Salona u prizemlju palače koriste se za povremene izložbe.

U vrijeme pisanja ovog diplomskog rada u palači Sermage se pripremala izložba „Varaždin pod krunom Habsburgovaca“. Time je ured kustosa preseljen u prostor Izložbenog salona u prizemlju palače, a prostorije korištene za izložbu bile su zatvorene za javnost (sve prostorije su se iznova ličile u crvenu boju) (sl. 43).

⁹³ Spevec, 2006: 2.

⁹⁴ Podaci o izložbama preuzeti iz Izvješća o radu GMV-a za 2007.-2014. godinu.

Sl. 43 Pripreme za izložbu „Varaždin pod krunom Habsburgovaca“

7.3.2. Ostale kulturne manifestacije

Gradski muzej Varaždin ustupa prostore palača Herczer i Sermage za brojne kulturne manifestacije. U prostorima palače Sermage spomenut ćemo razne koncerte, radionice, kazališne predstave te dane suvremenog plesa koji su se održavali u dvorištu palače, dok su se u prostorijama palače Herczer održavali koncerti, seminari, radionice, dani suvremenog plesa, međunarodni festival animiranog filma, itd.⁹⁵

Prostor multimedijske dvorane u palači Herczer koristi se u razne svrhe u organizaciji GMV-a, kao što su razni seminari, radionice, predavanja, projekcije i slično. Organiziraju se događanja pod nazivom *Srijeda u muzeju* te *Prosinac u muzeju* koji obuhvaćaju predavanja i prezentacije različite kulturne tematike.

Palača Sermage 2015. je godine proširila svoje namjene i na još jednom kulturnom području. Na 17. po redu Špancirfestu postavljen je Vinski grad u dvorištu palače Sermage (sl. 44).

Sl. 44 Prostor dvorišta palače korišten za Vinski grad na Špancirfestu

⁹⁵ Isto.

7.3.3. Ostale namjene

U prostorijama palače Herczer i danas djeluje kavana, u današnje vrijeme naziva „Les zazous“, koje daje u najam Grad Varaždin. Projektom obnove prostor kavane nije bio predviđen u te svrhe, već je predviđen kao prostor za povremene izložbe. Iz dopisa djelatnika Muzeja i Konzervatorskog odjela upravi Grada te novinskih napisa iz 2002. godine (dakle u vrijeme kada je već postojao idejni projekt obnove i bio odobren), vidljivo je nezadovoljstvo istih u vezi raspisivanja natječaja za najam tog prostora te su upućeni brojni dopisi Ministarstvu kulture. Zaključak Ministarstva kulture u dopisu Gradu Varaždinu je da od Konzervatorskog odjela nije zatraženo odobrenje za prenamjenu prostora što znači da je postupak proveden protivno Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara te je nužno poništiti nezakoniti objavljeni Natječaj.⁹⁶ Međutim, Gradsko poglavarstvo se ogлуšilo na dobivene dopise te je nakon licitacije i potvrde na sjednici Gradskog poglavarstva 10. rujna 2002. godine dodijelilo prostor tvrtki „Gastrocom“ d.o.o., o čemu su ponovno iz Gradskog muzeja obavijestili Ministarstvo kulture.⁹⁷ Kao što je vidljivo iz današnjeg stanja, problem najma prostora za potrebe kavane nije riješen te taj prostor i dalje ima istu namjenu.

Gradski muzej Varaždin redovito ustupa prostore palača Herczer i Sermage i u ostale svrhe. Tako su prostori palače Sermage ustupljeni za predstavljanje automobilske marke, program varaždinskih obrtnika i poduzetnika, „Yoga Expo“, „Pan“ šator na Špancirfestu, snimanje glazbenog spota, biciklističku manifestaciju „Kajkavijana“ i drugo. Najčešće se radilo o ustupanju prostora dvorišta palače. Prostor multimedijske dvorane u palači Herczer također se ustupa raznim organizatorima za stručne skupove, modne revije, seminare, filmske projekcije i dr.⁹⁸

7.4. Valorizacija

Zavod za zaštitu spomenika kulture donosi rješenje kojim se palača Herczer 24. rujna 1966. godine stavlja pod zaštitu temeljem Zakona o zaštiti spomenika kulture s obrazloženjem da je građevina upisana u Popisu spomenika kulture Varaždina pod rednim brojem 134.⁹⁹ Stručno povjerenstvo za utvrđivanje svojstva kulturnog dobra na sjednici održanoj 30. listopada 2006. godine utvrdilo je da palača Herczer ima svojstvo kulturnog dobra te se

---

⁹⁶ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Klasa UP-1°-612-05/02-01-163, Ur. broj 532-03-3/6-02-02, Predmet: Prenamjena dijela palače Herczer od 26. kolovoza 2002.

⁹⁷ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Klasa UP-1°-612-05/02-01/163, Ur. broj 380-03-3/1-02-04, Predmet: Problematika u vezi promjene namjene dijela palače Herczer od 27. rujna 2002.

⁹⁸ Podaci o izložbama preuzeti iz Izvješća o radu GMV-a za 2007.-2014. godinu.

⁹⁹ Arhiv KOV, 24.9.1966., br. 545/1/66.

sukladno tome određuje njezin upis u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske na Listu zaštićenih kulturnih dobara.¹⁰⁰

I bez službenih upisa značaj palače Herczer je nesumnjiv u vizuri grada, a posebice njegove jezgre. Smještena skoro u samom središtu, na važnom gradskom trgu uz franjevački samostan, ona doprinosi poimanju Varaždina kao važnog središta kontinentalne Hrvatske u doba baroka. Nadalje, njezina posebnost s obzirom na izvedene restauratorske radove i prezentacije drugih palača tog razdoblja danas leži u interpoliranoj konstrukciji u prostoru unutarnjeg dvorišta u svrhu povećanja izložbenog prostora koja je presedan u prezentaciji gradskih palača tog doba. Konstrukcija je vrlo dobar primjer na koji način je moguće riješiti pomanjkanje prostora unutar kulturnog dobra bez zadiranja u njezin izgled i konstrukciju, posebice s uličnih strana.

Zavod za zaštitu spomenika kulture donio je 24. rujna 1966. godine rješenje kojim se palača Sermage stavlja pod zaštitu Zakona o zaštiti spomenika kulture s obrazloženjem da je ista upisana u Popisu spomenika kulture Varaždina pod rednim brojem 38.¹⁰¹ Stručno povjerenstvo za utvrđivanje svojstva kulturnog dobra je na sjednici održanoj 23. veljače 2006. godine utvrdilo da palača Sermage ima svojstvo kulturnog dobra te se sukladno tome određuje njezin upis u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske.¹⁰²

Palača Sermage i bez službenih rješenja o svojstvu kulturnog dobra nesumnjivo spada u ista. Svojim stilskim karakteristikama doprinosi baroknoj jezgi grada Varaždina te, kao što je spomenuo Silvije Novak, njezino pročelje predstavlja izuzetak na području kontinentalne Hrvatske. Nalaženjem ranijih sličnih „medaljonskih“ pročelja na području Austrije i Slovenije svrstava se Varaždin, a time i kontinentalna Hrvatska, u srednjoeuropski kontekst u doba baroka.¹⁰³ Svojim rekonstruiranim pročeljem (1981. godine) dala je i novu dinamiku prostoru trga na kojem se nalazi, s obzirom da se prvotnim izgledom fasade ničim nije isticala na tom prostoru te smatram da je čak doprinosila monotoniji i nezanimljivosti tog dijela trga. Rekonstrukcijom pročelja dana je važnost i istočnom dijelu trga, dok je jasna važnost zapadnog dijela u pogledu ulaza u Stari Grad.

---

¹⁰⁰ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Klasa UP-1°-612-08/06-06/0391, Ur. broj 532-04-01-1/4-06-2, Rješenje o proglašenju svojstva kulturnog dobra od 30. listopada 2006.

¹⁰¹ Arhiv KOV, 24.9.1966., br. 440/1/66.

¹⁰² Arhiv KOV, 23.2.2006., ur. br. 532-04-01-1/4-05-2.

¹⁰³ Novak, 1981: 4.

Službenim rješenjima nepobitno je izražena kulturna vrijednost obje palače te je potrebno odnositi se prema palačama u skladu sa Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara te se u vezi svih radova potrebno konzultirati s nadležnim tijelom.

Palače Herczer i Sermage, zajedno s ostalim palačama tog doba, predstavljaju jedan od najvrijednijih dijelova povijesnog nasljeđa grada Varaždina, odnosno njegovu graditeljsku baštinu u doba kada je Varaždin bio na vrhuncu razvoja.

8. Prijedlog za buduće intervencije palače Sermage

U pregledu arhivske građe Konzervatorskog zavoda u Varaždinu naišla sam i na jednu idejnu studiju naziva „Intervencija u dvorištu palače Sermage“ iz 2010. godine. U njoj autorice predlažu oživljavanje prostora dvorišta palače Sermage novim sadržajima u svim godišnjim dobima, a ne samo nekoliko puta godišnje, što je trenutno slučaj. Studija obuhvaća izgradnju novog podruma u području dvorišta koje seže sve do južnog zida, na kojem se nalazi paviljon s kafićem i info pultom. Na središnjem dijelu dvorišta omeđenom dvije strane samom palačom predviđeno je popločenje kamenim pločama, preko njih stavljanje dva para „tračnica“ na koje su prikopčane platforme koje mogu klizati po tračnicama ovisno o potrebi. Tako platforme mogu tvoriti pozornicu, postamente za skulpture ili panoe ili služiti za smještaj podignutih sjedala (sl. 45).¹⁰⁴

Konzervatorski odjel daje mišljenje da je intervencija vrlo tehnički zahtjevana te da ju je teško izvesti bez posljedica po samu palaču, iako nudi interesantna rješenja. Konačno mišljenje je da je takav zahvat bolje odgoditi za neka bolja vremena.¹⁰⁵

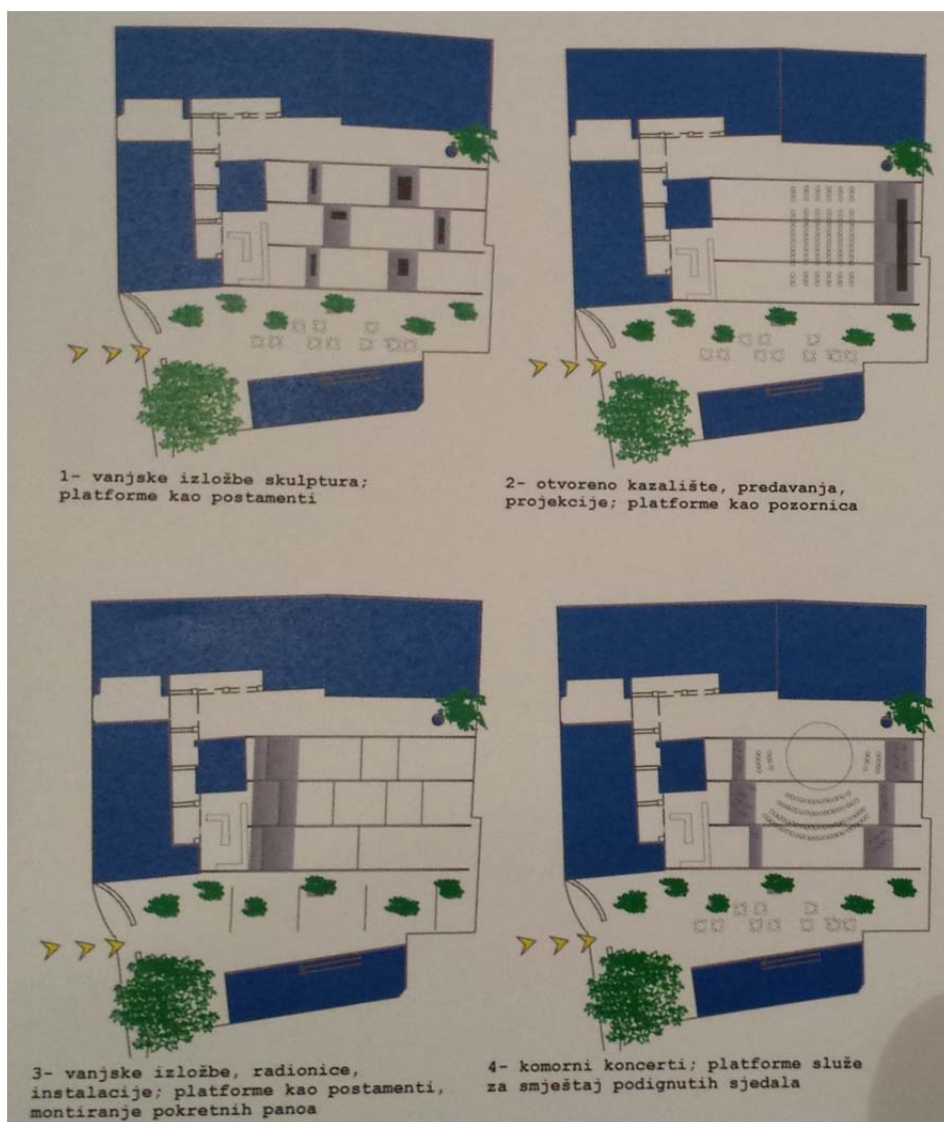
Navedeni dokazi navode na zaključak da je prijedlog intervencije prezahtjevan za dvorište palače i da bi ga bilo teško izvesti bez posljedica po palaču, ali i po druge dijelove površine (južni zid, dvorište). Nadalje, moramo se zapitati koliko bi se toliko zahtjevana i revolucionarna ideja (pritom misleći na pomične platforme za višestruku namjenu) uklopila u postojeći prostor kojega karakterizira barokna gradnja. Kao što sam navela, intervencija bi previše odudarala od sadašnje koncepcije prostora, no držim da je ideja intervencije u dvorište palače kako bi se omogućilo češće korištenje i boravak ljudi vrlo dobra, ali ne u tolikom opsegu.

---

¹⁰⁴ Brakus, Bogadi, 2010: 9-12.

¹⁰⁵ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Klasa UP-1°-612-08/10-23/0351, Ur. broj 532-04-09/1-13-2, Mišljenje o idejnoj studiji intervencije u dvorištu palače Sermage od 20. kolovoza 2013.

Sl. 45 Različite namjene platformi u dvorištu palače Sermage

Zaključak

Palače Herczer i Sermage kroz svoju su povijest doživjele niz promjena na raznim područjima kao što su izgled i namjena. Usprkos tome, velikom obnovom i rekonstrukcijom vraćene su u prvotno (ili najkvalitetnije) stanje kako bi doprinijele cjelokupnoj vizuri grada kao važnog kulturnog središta, posebice što se tiče razdoblja baroka.

S obzirom da im je zajednička današnja namjena, zanimljivo je sagledati na koji način je obavljena adaptacija dviju palača u muzejske svrhe u dva različita razdoblja. Naime, dok je, s jedne strane, starija adaptacija palače Sermage težila tome da eksterijer i interijer ostane dosljedan razdoblju u kojem je sagrađena, s druge strane, modernija adaptacija palače uvela je nov izgled interijera koji više odgovara modernim zahtjevima izgleda muzejskog prostora. Također, zajedničko im je pomanjkanje prostora, kako izložbenog, tako i u svrhu odlaganja izložaka. Unutar problema pomanjkanja prostora evidentan je jedan od razloga, a to je neriješenost iskoristivosti podruma uslijed prevelike vlage. Kao što je već spomenuto, nužno je rješavanje navedenog problema kako bi muzeji dobili dodatan prostor. Određeni dio prostora palače Herczer riješen je adaptacijom tavana u uredske prostore i multimedijску dvoranu te bi se o sličnom rješenju moglo razmišljati i kod palače Sermage. Držim da bi bilo korisno istražiti mogućnosti adaptacije tavanskog prostora u svrhu uredskih prostorija kako bi se prostori koji su sada namijenjeni u tu svrhu rasteretili te se inkorporirali u izložbeni prostor. To se posebice odnosi na ured kustosa Galerije starih i novih majstora koji predstavlja logičan slijed kretanja u izložbenom prostoru kao krajnja prostorija iz koje bi bilo moguće izaći u prostor hodnika. Na taj bi se način rasteretila ulazna (i izlazna) prostorija Galerije koja je istovremeno i izložbeni prostor i time osigurao bolji protok posjetitelja s najmanjim promjenama u mikroklimi prostorije.

Palača Herczer izvana predstavlja vrijedan primjer arhitekture kasnobaroknog razdoblja, dok iznutra pokazuje uspješan spoj izvornih prostora s modernim intervencijama. Međutim, iako se kroz proces iseljavanja raznih vlasnika nastojalo dobiti jedinstvo prostora u muzejske svrhe, Grad Varaždin dodijelio je dio prostora prizemlja ugostiteljskom objektu. Kod navedenog problema Konzervatorski odjel i odjeli Gradskog muzeja Varaždin koji su smješteni u palači zauzeli su čvrsto stajalište protiv davanja tih prostora u najam vanjskoj tvrtci te su zatražili povrat prostorija Gradskom muzeju. Međutim, do danas su se njihovi pokušaji pokazali neuspješnima. Smatram kako je potrebno vratiti te prostorije muzeju s obzirom da u prostoru palače i dalje postoji problem pomanjkanja prostora. Nadalje, navedeno je važno izvršiti u svrhu prezentiranja jedinstva palače u jednoj namjeni.

Međutim, imajući na umu sve navedeno, dolazimo do faktora koji nije uvršten u navedena razmatranja, a to je pitanje financija. Nedostatak financija velik je problem brojnih muzejskih institucija te je to jedan od razloga za posezanjem za najmom prostora za ostale privremene namjene kako bi se određeni dijelovi rada muzeja mogli financirati. Iako su financije temeljni problem radova (ili nedostatak istih) koje je moguće izvesti u navedenim muzejskim prostorijama, s obzirom na njihovu kulturnu i povijesnu važnost potrebno im je dati prioritet kako bi mogle napredovati i ponuditi svojim posjetiteljima kvalitetnije i modernije sadržaje te na taj način prosperirati.

Popis ilustracija

Sl. 1 Grad Varaždin, zračni snimak, preuzeto s internetske stranice Grada Varaždina (<http://www.varazdin.hr/hr/o-varazdinu/popis-stanovnistva-2011/mjesto-rodjenja>) [7.11.2015.]

Sl. 2 Veduta Varaždina iz 1780. godine, preuzeto iz Puhmajer: 2012., str. 45

Sl. 3 Fotografija s otvorenja Entomološke zbirke 1954. godine (pretpostavka), izvor: arhiv Entomološkog odjela GMV-a, Varaždin

Sl. 4 Tlocrt prizemlja iz 1905. godine (s već vidljivim pregradnjama uslijed nove namjene), preuzeto iz Puhmajer: 2012., str. 285

Sl. 5 Tlocrt kata iz 1905. godine (s već vidljivim pregradnjama uslijed nove namjene), preuzeto iz Puhmajer: 2012., str. 286

Sl. 6 Pročelje palače Herczer, preuzeto s internetske stranice Hrvatske komore arhitekata (<http://www.arhitekti-hka.hr/hr/novosti/poziv-na-20.-sjednicu-upravnog-odbora,27.html>) [7.11.2015.]

Sl. 7 Nacrt palače nastao između 1807. i 1816. godine, preuzeto iz Puhmajer: 2012., str. 375

Sl. 8 Dvorac Oršić, hodnik s arkadama, preuzeto s internetske stranice Zagrebačkih solista (<http://www.zg-solisti.hr/koncerti/zagrebacki-solisti-na-ljetu-u-dvorcu-orsic>) [7.11.2015.]

Sl. 9 Pročelje palače Sermage, snimio S. Novak, 11. mj. 1981. god., izvor: A-RZH, inv. br. 223/1, neg. I 23957

Sl. 10 Razglednica grada Varaždina, Samostanska ulica, pogled na zapadni dio glavnog pročelja palače Herczer s probijenim bočnim ulazom, preuzeto s internetske stranice Skyscrapercity (<http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1491333>) [7.11.2015.]

Sl. 11 Prizor s prošćenja 1934. godine, pogled na probijeni ulaz i izloge na istočnom dijelu glavnog pročelja palače Herczer, preuzeto iz Šimunić, Lj. *Održi duhovnih krajolika u 80 godina – Gradski muzej Varaždin*, TIVA tiskara Varaždin, 2006., str. 36.

Sl. 12 Pogled sa sjeverozapada, dokumentacija istraživanja palače Herczer, snimio P. Puhmajer, 1.9.2002., izvor: A-RZH, inv. br. 1345, neg. I 121728

- Sl. 13 Zapadno pročelje, dokumentacija istraživanja palače Herczer, snimio P. Puhamjer, 1.9.2002., izvor: A-RZH, inv. br. 1345, neg. I 121734
- Sl. 14 Pogled na pročelje palače Herczer neposredno nakon završetka radova, snimio M. Stančin, 2007., izvor: arhiv Entomološkog odjela GMV-a, Varaždin
- Sl. 15 Otvaranje arkada kata tijekom 1948. godine, izvor: A-RZH, inv. br. 223/1, neg. I 23148
- Sl. 16 Stanje neposredno prije otvaranja arkada u prizemlju 1948. godine, izvor: arhiv Galerije starih i novih majstora GMV-a, Varaždin
- Sl. 17 Vidljivi obrisi medaljona iznad portala za vrijeme radova na palači Sermage, izvor: A-RZH
- Sl. 18 Projekt obnove pročelja palače Sermage, izvor: A-RZH, inv. br. 223/2
- Sl. 19 Tijek radova obnove pročelja 1981. godine, izvor: A-RZH
- Sl. 20 Tijek radova obnove pročelja 1981. godine, izvor: arhiv Galerije starih i novih majstora GMV-a, Varaždin
- Sl. 21 Pogled na trg i palaču prije obnove pročelja, preuzeto s internetske stranice Skyscrapercity (<http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1491333&page=4>) [7.11.2015.]
- Sl. 22 Spoj izvornog dijela gospodarske zgrade i novih prozora, snimila P. Koranić, rujan 2015. god.
- Sl. 23 Prozor istočnog krila vidljiv iz novog izložbenog prostora, snimila P. Koranić, rujan 2015. god.
- Sl. 24 Kolni ulaz vidljiv iz novog izložbenog prostora, snimila P. Koranić, rujan 2015. god.
- Sl. 25 Probijeni lukovi koji spajaju stari s novim izložbenim prostorom, snimila P. Koranić, rujan 2015. god.
- Sl. 26 Pogled na svjetlarnik s vidljivim oštećenjima stropa, snimila P. Koranić, rujan 2015. god.
- Sl. 27 Izvorni zid podruma s utikačem za struju, snimila P. Koranić, rujan 2015. god.

Sl. 28 Razlika u koloritu na glavnom pročelju uslijed popravaka žbuke, snimila P. Koranić, rujan 2015. god.

Sl. 29 Odlomljena žbuka kod šipke za vješanje plakata za izložbe na glavnom pročelju, snimila P. Koranić, rujan 2015. god.

Sl. 30 Razlika u stanju zida palače Herczer i franjevačkog samostana, snimila P. Koranić, rujan 2015. god.

Sl. 31 Dvorišno pročelje palače Sermage s arkadama i dograđenim stubištem, izvor: A-RZH

Sl. 32 Stanje zida u podrumu palače Sermage, snimila P. Koranić, rujan 2015. god.

Sl. 33 Visina poda tijekom radova 1980ih godina, izvor: arhiv Galerije starih i novih majstora GMV-a, Varaždin

Sl. 34 Pogled na izvorni prozor sa stubišta iz podruma, snimila P. Koranić, rujan 2015. god.

Sl. 35 Izložba Smiljane Brezovec Meštrić u Salonu, prosinac 2014. god., izvor: arhiv Galerije starih i novih majstora GMV-a, Varaždin

Sl. 36 Razlika u koloritu zone prizemlja i kata na glavnom pročelju palače Sermage, snimila P. Koranić, rujan 2015. god.

Sl. 37 Zakrpe na sjevernom pročelju, snimila P. Koranić, rujan 2015. god.

Sl. 38 Vertikalna pukotina na vijencu na glavnom pročelju, snimila P. Koranić, rujan 2015. god.

Sl. 39 Privremeni pano sa izlošcima ispred zida sa susvodnicama, snimila P. Koranić, listopad 2015. god.

Sl. 40 Dio izložbe „Foto Tonka“ u podrumu palače Herczer, izvor: arhiv Povijesnog odjela GMV-a, Varaždin

Sl. 41 Vitrine stalnog postava „Svijeta kukaca“, izvor: arhiv Entomološkog odjela GMV-a, Varaždin

Sl. 42 Izložbeni prostor Galerije starih i novih majstora, preuzeto s internetske stranice Gradskog muzeja Varaždin (<http://www.gmv.hr/hr/o-muzeju/zbirke/gal-odjel/>) [7.11.2015.]

Sl. 43 Pripreme za izložbu „Varaždin pod krunom Habsburgovaca“, snimio M. Stančin, izvor: arhiv Galerije starih i novih majstora GMV-a, Varaždin

Sl. 44 Prostor dvorišta palače korišten za Vinski grad na Špancirfestu, snimila P. Koranić, kolovoz 2015. god.

Sl. 45 Različite namjene platformi u dvorištu palače Sermage, preuzeto iz Brakus, D. Bogadi, A. *Intervencija u dvorištu palače Sermage*, 2010., str. 12.

Izvori i literatura

Arhiv Entomološkog odjela GMV-a, Varaždin

- Dokumentacija, fotografije

Arhiv Galerije starih i novih majstora GMV-a, Varaždin

- fotografije

Arhiv Hrvatskog restauratorskog zavoda (A-RZH), Zagreb

- Dokumentacija, fototeka

Konzervatorski odjel u Varaždinu (KOV), Varaždin

- Dokumentacija

1. Bartoniček, J. (2002.) *Glavni projekt rekonstrukcije, obnove i prezentacije palače Herzer*. Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod.
2. Brakus, D. Bogadi, A. (2010.) *Intervencija u dvorištu palače Sermage*. Varaždin: Brakus d.o.o.
3. Bregović, A. (2006.) *Doživljaj ekološke ravnoteže u 80 godina Gradskog muzeja Varaždina*. Varaždin: TIVA d.o.o.
4. Filić, K. (1950.) *Preuređuje se zgrada varaždinske Galerije slika* u *Varaždinske vijesti*, god. VI, broj 244, str. 2-3.
5. Filić, K., ur. (1956.a) *Muzeji sjeverne Hrvatske*. Varaždin: Društvo muz. konzervator. radnika NRH.

6. Filić, K. (1956.b) *Varaždinski muzej i varaždinska galerija slika u Muzeji sjeverne Hrvatske*. Varaždin: Društvo muz. konzervator. radnika NRH.
7. Gradski muzej Križevci; Povijest muzeja; <http://www.mdc.hr/krizevci/povijest.htm> [8.10.2015.]
8. Gregurinčić, D. (1994.) *Predmet: Palača Hercer u Varaždinu, mišljenje o mogućem uređenju*, ur.br. 2186-07-05-94-8, arhiv Entomološkog odjela.
9. Horvat, A. (1982.) *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj u: Barok u Hrvatskoj*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, str. 3-381.
10. Hrvatski povijesni muzej; O muzeju; Povijest muzeja; <http://www.hismus.hr/hr/o-muzeju/povijest-muzeja/> [8.10.2015.]
11. Izvješća o radu GMV-a za 2007.-2014. godinu; <http://www.gmv.hr/hr/o-muzeju/izvjesca/> [8.10.2015.]
12. Kalajdžija, S. (2006.) *Napreduje obnova palače Herzer u Regionalni tjednik*, 14.2.2006.
13. **Katalog radova RZH 1966.-1986. u Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* br. 12., 1986., str. 106-108.
14. Kipke, Ksenija. (1987.): *Obnova palače Sermage u funkciji muzejskog prostora*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
15. Klemm, M. (1987.) *Neka zapažanja o obnovi palače Sermage i Starog Grada u Varaždinu u Muzejski vjesnik* br. 10. Varaždin: Gradski muzej Varaždin, str. 9-12.
16. Kovač, R. (1956.) *Gradski muzej Bjelovar u Muzeji sjeverne Hrvatske*. Varaždin: Društvo muz. konzervator. radnika NRH.
17. Kozina, A. (1956.) *Gradski muzej u Krapini u Muzeji sjeverne Hrvatske*. Varaždin: Društvo muz. konzervator. radnika NRH.
18. Lentić Kugli, I. (1973.a) *Historijska urbanistička cjelina grada Varaždina*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
19. Lentić Kugli, I. (1973.b) *Prilog datiranju nekih varaždinskih palača iz XVIII. i početka XIX. stoljeća u Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* br. 3-4, Zagreb: Muzejsko društvo Hrvatske, Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, str. 38-58.
20. Lentić Kugli, I. (1977.) *Varaždin – povijesna urbana cjelina grada*, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske.
21. Lentić Kugli, I. (2001.) *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Zagreb: Naklada Ljevak.

22. Leskošek, V. (1956.) *Dvor Trakošćan u Muzeji sjeverne Hrvatske*. Varaždin: Društvo muz. konzervator. radnika NRH.
23. Maroević, I. (1986.) *Sadašnjost baštine*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske.
24. Matijaško, M. (2014.) *O gradu priča palača: palača Herczer – Varaždin*; tekst kataloga. Varaždin: Gradski muzej Varaždin.
25. Muzej grada Koprivnice; Objekti; Magistrat; <http://www.muzej-koprivnica.hr/objekti-i-zbirke/stari-magistrat/> [8.10.2015.]
26. Muzej Međimurja Čakovec; O muzeju; Povijest muzeja; <http://mmc.hr/o-muzeju/povijest-muzeja/> [8.10.2015.]
27. Novak, S. (1981.) *Obrazloženje projekta rekonstrukcije uličnih pročelja palače Sermage u Varaždinu*. Zagreb: Restauratorski zavod Hrvatske.
28. Piff, E. (1980.) *Elaborat obnove palače Sermage u Varaždinu. Funkcionalni i tehnički opis*. Zagreb: Restauratorski zavod Hrvatske.
29. Puhmajer, P. (2012.) *Barokne palače u Varaždinu*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
30. Spevec, B. (2006.) *Zašto dva stalna postava u Galeriji starih i novih majstora GMV-a? u Stalni postav – Hrvatski majstori 20. stoljeća*, katalog. Varaždin: TIVA d.o.o.
31. Szabo, G. (1940.?) *Kroz Hrvatsko zagorje*. Zagreb: Knjižara Vasić i Horvat.
32. Wissert, A. (1995.) *Bilješke o nekim varaždinskim kućama u: Spomenica varaždinskog muzeja 1925.-1935.*, Varaždin, pretisak, str. 29-55.
33. Zavičajni muzej Varaždinske Toplice; O ustanovi; <http://zmvt.com.hr/o-ustanovi/> [8.10.2015.]
34. Žagar, D. (2005.) *Stručno mišljenje o stanju konstrukcije*, Čakovec: tvrtka Žagar d.o.o.
35. Žagar, D. (2009.) *Izmjena i dopuna projekta uređenja biblioteke „Profesorica Mira Ilijanić“, male galerije i konzervatorsko-restauratorske radionice u prizemlju palače Sermage*, Čakovec: tvrtka Žagar d.o.o.